

Talata-Dudás Katalin

A KÖZMŰVELŐDÉS HELYZETÉNEK ALAKULÁSA A 2005-ÖS/2008-AS KÖZMŰVELŐDÉSI STATISZTIKA TÜKRÉBEN

A területen zajló változások, a gazdasági helyzet romlása szükségessé tette a közművelődés helyzetének áttekintését. A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus felkérésére a megyei intézetek, intézmények elemezték a

saját megyéjükben tapasztalható folyamatokat a közművelődési statisztika adatai alapján. Az elkészült megyei elemzések és az alapjukat képező táblázatok a SZÍN CD mellékletében találhatóak meg.

Alábbi írás egy országos helyzetképet kíván adni a közművelődés pozíciójáról, illetve a 2005-2008-as adatok összehasonlításával a változások tendenciáiról, a kirajzolódó lehetőségekről és a szükséges lépésekről. Elkészítésekor nagyban támaszkodtunk a megyei elemzésekre; ezúton is szeretnénk köszönetünket kifejezni kollegáinknak értékes munkájukért.

Az adatszolgáltatással kapcsolatos problémákról általában
„Minden, alapfeladatként közművelődési tevékenységet folytató szervezetnek – a fenntartó típusától függetlenül – jogszabályi előírás alapján tevékenységéről adatot kell szolgáltatnia. Bár az adatszolgáltatás nem önkéntes, ennek ellenére a nem teljesítés nem jár következményekkel. Nincs tudomásunk arról, hogy az adatszolgáltatás elmulasztása miatt valaki ellen indult volna olyan szabálysértési eljárás, mely pénzbírság megfizetésével is együtt járt volna.

Folyamatosan sérül a statisztikai adatgyűjtés egyik fő szempontja, a teljes körűség, mert az adatszolgáltatásra kötelezettek pontos halmazát nyilvános, mindenki által hozzáférhető adatbázisból megállapítani nem lehet. A megyei feldolgozóközpontok helyismerete, adatbázisának pontossága, a gyűjtés céljára rendelkezésre álló humán erőforrás nagysága és elszántsága, szakmai elkötelezettsége és értékrendje, az adatgyűjtésért felelős ágazat elvárása dönti el, hogy a megyei potenciálisan adatszolgáltatásra kötelezettek közül hányat tudnak rávenni az adatlapok kitöltésére. Nem túlzás a rávenni szó használata, mert elmulasztásának következmény nélkülisége, a szakmai értékrendben az adatgyűjtés alacsony presztízse miatt az önkéntes adatszolgáltatás szintje alacsony.

A közművelődési tevékenységről gyűjtött egyedi adatok, ha helytállóak, akkor az egymást követő évek adatai egymással összehasonlíthatók. A megyei teljes körűség a fentiek alapján egyik évben sem biztosított. Az egymást követő években megyei szinten az adatszolgáltatók köre akár jelentősen is eltérhet egymástól, így összehasonlításuk igen problematikus. Mondjunk le akkor az elemzés igényéről? Úgy gondoljuk, hogy nem. Az értékelésnél azonban minden egyes szempontnál meg kell állapítani azt, hogy az adat mennyire tekinthető megyei szinten teljes körűnek. Évek összehasonlításánál pedig meg kell állapítani a két minta fedési mértékét, a gyűjtött adatok azonosságának fokát.¹

A fentiek miatt, bár a közművelődés feltárása igényével fogtunk a közművelődési statisztika

1 A fenti rész a Heves megyei elemzés megfelelő fejezetén alapszik, ezúton is köszönjük Kary Józsefnek a problémák színvonalas összefoglalását.

elemzésébe, az adatok értékelésekor szükségképpen ki kell térnünk az adatgyűjtés módszertanának kérdéskörére is. Sajnos meg kell állapítanunk, hogy az adatlap változásai, a gyakori kitöltési hibák, az adatszolgáltatási fegyelem romlása szükségessé teszik az adatgyűjtés rendszerének átgondolását.

A közművelődés helyzetét valóságosan bemutató adatok gyűjtése az egész szakma érdeke, emiatt javasoljuk a megyei intézmények adatgyűjtési és -ellenőrzési funkciójának erősítését. Így például a Pest megyei példát követve, célszerű lenne máshol is az adatszolgáltatók részére az adatlap helyes kitöltését segítő eligazításokat tartani, ám ez pénzt és szakembert, plusz erőforrásokat igényel, mivel a megyei intézetek, intézmények nagy része e feladatra – az ismételt átszervezések, összevonások, elbocsátások után – korántsem bír elégséges kapacitással.

Az erőforrások mellett a másik fő elem az adatlap kialakítása, s annak – a megfelelő változtatások megtétele után – több évig lehetőleg változatlanul tartása.

Az adatszolgáltatók számának alakulása; visszaküldési arány

Bár az adatlapot beküldők száma évről-évre jelentős mértékű ingadozást mutat, úgy tűnik, hogy 2005. óta csökkenő tendencia jellemző (1. sz. grafikon). 2008-ban 2005-höz képest 8%-kal kevesebben küldtek be adatlapot. A legnagyobb csökkenést Pest és Békés megyében láthattuk, ahol a jelentősek száma a korábbi érték mintegy kétharmadára esett vissza. Számos további megyében (Győr-Moson-Sopron, Tolna, Bács-Kiskun, Fejér, Csongrád, Heves, Nógrád) a csökkenés mértéke szintén elég magas, 10-20% közötti volt. Jelentős mértékű (10%-ot meghaladó) növekedés csak BAZ megyében volt tapasztalható, ahol ezt a megyei intézmény erőfeszítéseivel magyarázták.

Az adatszolgáltatók számának alakulását több tényező befolyásolja, egyrészt az adatszolgáltatók megszűnése/újjak alakulása, másrészt a szervezeti átalakulások (összevonások, szétválások), harmadrészt pedig az, hogy mennyire teljesítik az erre kötelezettek az adatszolgáltatási kötelezettségüket.

Azt, hogy melyik tényező mennyiben volt felelős a vizsgált időszakbeli csökkenésért, csak célzott vizsgálatokkal lehetne megállapítani, azonban így is kiderül, hogy a változások okai a különböző fenntartó típusok esetén eltérőek voltak.

Az önkormányzati fenntartású intézményeknél/színtereknél a csökkenés fő okát az összevonások jelentették. Ez jelenthette több közművelődési intézmény összevonását, de a művelődési ház más intézményhez, dön-

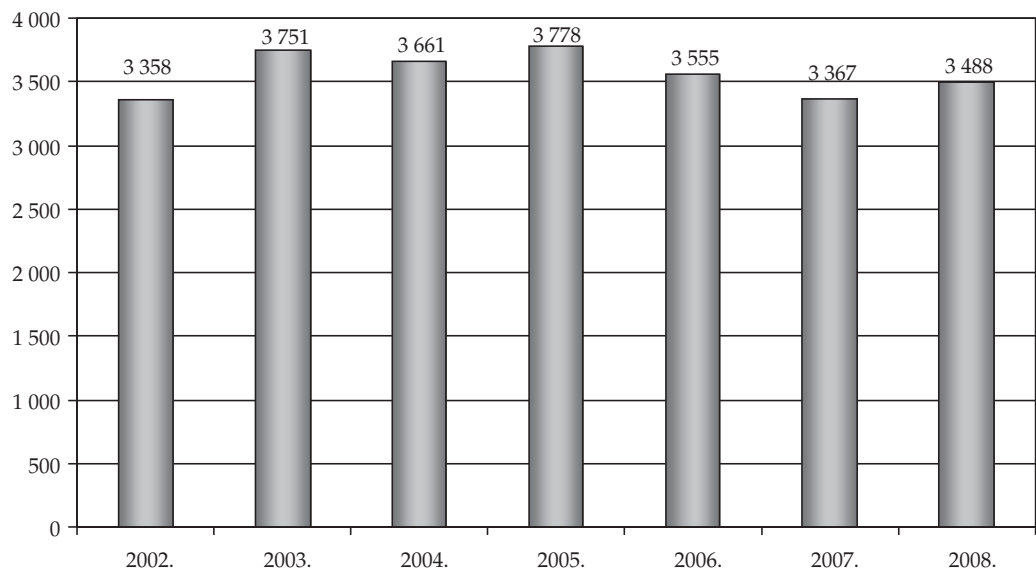
tően az iskolához vagy könyvtárhoz integrálását is. Bár utóbbi esetben elvileg az adatszolgáltatók számának nem kellene csökkennie, mégis előfordul, hogy a korábbinál kevesebb figyelem jut a területre, s nem küldik be a statisztikát. Elsősorban a településeken belüli összevonások voltak a jellemzőek, de előfordult olyan megye is, ahol több település intézményeit egy mikrotérségi ellátó központba szervezték össze (Kunhegyes, Bács-Kiskun megye). Emellett sajnos helyenként az intézmény/szintér megszűnése, illetve az aktivitás hiánya miatt maradt el a jelentés. A Nógrád megyei elemzés szerint egyre jellemzőbb a művelődési

házak megszüntetése és feladataik (vagy legalábbis egy részük) átadása a települési könyvtárnak.

A civil szervezetek esetén minden megyei elemzés megemlítette, hogy adatszolgáltatási feyelemük hektikus, éppen ezért az egyes évek között igen nagy eltérések mutatkoznak nemcsak a számukban, hanem körükben is. Ez részben változó aktivitásukra vezethető vissza; sajnos sok esetben tapasztalható a kezdés után a lendület elapadása. Bizonyos átjárás is tapasztalható a művelődési körök és a civil szervezetek között: kedvező feltételek esetén egy művészeti közösség (pl. néptáncsoport) átalakulhat egyesü-

1. sz. grafikon

A közművelődési statisztikát beküldő szervezetek számának alakulása (db), 2002–2008.

1. sz. tábla: A beérkezett adatlapok megoszlása településtípusok szerint

	2005.	2008.	2008./2005. (%)
Ezer főig	1 327	1 291	97,3
1-3 ezer fő	952	877	92,1
3-5 ezer fő	225	239	106,2
5-10 ezer fő	237	204	86,1
10-50 ezer fő	587	449	76,5
50 ezer fő felett	312	296	94,9
Budapest	138	132	95,7
Összesen	3 778	3 488	92,3

letté, illetve kedvezőtlen feltételek esetén visszaalakulhat a művelődési ház saját csoportjává. Elvileg erős motivációt jelenthetne a civileknél az adatszolgáltatásra, hogy egyes pályázatoknál (NKA Közművelődési Kollégium) az indulás feltétele a statisztika beküldése, de ez csak az adott évben pályázni kívánókra hat; ha a következő évben nem indulnak, gyakran az adatlapot sem küldik már be. Sok szervezet úgy gondolja, nekik közművelődési statisztikát nem kell beküldeniük, csak a KSH nonprofit szervezet felmérésében kötelező részt venniük.

A visszaküldött adatlapok számát településnagyság szerinti bontásban nézve, a 3-5 ezer fős kategóriát kivéve mindenhol csökkenést tapasztalhattunk (1. sz. tábla). A legnagyobb visszaesés figyelemre méltó módon nem a kistelepülések, hanem a 10-50 ezer fős települések esetén következett be. Ez valószínűleg azzal függ össze, hogy a 2006. utáni években ezeken a településeken volt a legnagyobb arányú az intézmények átszervezése.

A települések hány %-áról küldtek jelentést

Az, hogy települések hány %-áról érkezett adatlap, információt adhat egyrészt a különböző nagyságú települések helyzetének alakulásáról, valamint arról is, mely településkategóriákra kell a megyei intézményeknek különös gondot fordítaniuk.

Azoknak a településeknek a száma, ahonnan legalább egy adatlap érkezett, 2008-ban 2,1%-kal alacsonyabb volt, mint 2005-ben (bár a 2008-as adat már némi növekedést jelzett a 2007-es mélyponthoz képest) (2. sz. tábla). Az 1-3 ezer, valamint az 5-10 ezer fő közötti településeknél egyértelműen romlott a beküldési arány. 2008-ban olyan 5-10 ezer fő közötti települések nem küldtek adatlapot (holott 2005-ben megtették), mint Algyő, Csurgó, Dunavarsány, Encs, Gárdonyi, Jánoshalma, Martonvásár, Nyékládháza, Tiszalök.

Az ezer fő alatti településeknél, bár a 2005-ös értéket nem érte el a 2008-as, a 2006-2007-es évekhez

képest mégis javulás látszik. A 3-5 ezer fő közötti kategóriában (a 2007-es átmeneti visszaeséstől eltekintve) jelentős javulás tapasztalható².

Az adatlapot nem küldő települések aránya jellemzően az aprófalvas és/vagy hátrányos helyzetű megyékben, mint BAZ, Szabolcs, Somogy, Nógrád, volt a legmagasabb (3. sz. tábla). Vannak azonban olyan megyék is, mint például Fejér, ahol bár nagyobb az átlagos településméret, mégis a települések több mint harmadáról egy adatlap sem érkezik – a megyei kollegák szerint annak ellenére nem hajlandóak adatot szolgáltatni, hogy ott rendszeres, aktív munka folyik. Zala, Veszprém és Vas megyéből – a szintén aprófalvas településszerkezet ellenére – szinte minden településről küldenek jelentést.

Az adatszolgáltató települések aránya 2005. és 2008. között csak BAZ, Somogy és Heves megyében nőtt, átlagosan mintegy 10%-kal. Az előbbi két megyében igen alacsony szintről indult a javulás, Heves viszont már majdnem elérte így a teljes lefedettséget. BAZ megyében a jelentési fegyelem javulása mögött a megyei intézmény fokozott erőfeszítései álltak. Heves megye esetében érdemes megjegyezni azt, hogy annak ellenére érkezett több településről legalább egy adatlap, hogy összességében az adatlapok száma csökkent. Mindebben nagy szerepet játszott az, hogy a megyei intézmény adott évben milyen adatgyűjtési koncepciót követett. 2005-ben arra törekedtek, hogy minél több kitöltött adatlap legyen, fenntartótól függetlenül.

² Ez összesen 18 plusz települést jelentett: Bács-Kiskun: Akasztó, Hajós, Harta; Csongrád: Csánytelek; Fejér: Bakonycsérnye, Kápolnásnyék, Perkáta; J-Nk-Szolnok: Jászsalszentgyörgy; Pest: Monorierdő, Nagytarcsa, Telki; Szabolcs-Sz-B.: Ajak, Hodász, Mándok, Nyírbogát, Nyírpazony, Pátroha, Tuzsér.

2. sz. tábla: A települések hány %-áról küldtek legalább egy adatlapot? (%)

	2005.	2006.	2007.	2008.	2008./ 2005. (%)
Ezer főig	73,3	69,8	69,4	72,0	98,2
1-3 ezer fő	84,4	85,0	82,8	80,7	95,6
3-5 ezer fő	88,0	90,4	85,6	92,3	104,9
5-10 ezer fő	95,9	95,9	95,9	92,4	96,4
10-50 ezer fő	98,4	96,7	97,6	98,4	100,0
50 ezer fő felett	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Budapest	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Összesen	79,8	78,2	77,0	78,1	2,1

2008-ban ezzel szemben azt próbálták elérni, hogy a feladatellátásra kötelezett önkormányzatok minél nagyobb arányban adjanak legalább egy intézményi adatlapot. A koncepcióváltást azzal indokolták, hogy az intézményszemléletű jelentőtlapon a civil szervezetek alig tudnak számukra értelmezhető adatot szolgáltatni. Emiatt úgy vélték, sok adatot nem veszítenek azzal, ha a mintában csökken a kulturális civil szervezetek súlya, viszont sokat nyernek azzal, ha figyelmüket arra fókuszálják, hogy a települési önkormányzatok minél nagyobb súllyal szerepeljenek a mintában.

A csökkenés Csongrád, Fejér, Győr-Moson-Sopron és Nógrád megyében volt a legnagyobb, 10-20% közötti. Kérdéses, hogy a megyei intézményeknél tapasztalható átszervezések, létszámleépítések (pl. Nógrád, Fejér), milyen hatással voltak e szempontból. Csongrád megye mindegyik (50 ezer fő alatti) kategóriában veszített, kivéve a 3-5 ezer fősét. Fejér megyében az 5-10 ezer fős, Nógrádban a 3-5 ezer fős települések esetében következett be a legnagyobb csökkenés, míg Győr-Moson-Sopronban a 3 ezer fő alattiak tartoznak ebbe a körbe.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy egy-egy település – különösen a nagyobbak – adatszolgáltatásának elmaradása is lényegesen befolyásolhatja az eredményeket. Az is előfordulhat, hogy a településről küldtek ugyan vissza adatlapo(k)a(t), de egy nagyobb intézmény ezt elmulasztotta.

A települések mekkora hányadáról kellett volna adatlapnak érkeznie

Sajnos a közművelődési statisztika csak arról képes adatot nyújtani, hogy a települések hány százalékáról küldtek adatlapot, arról nem, hogy mennyiről kellett volna. Ennek vizsgálatára viszont – ha korlátozott mértékben is – de módot ad egy, az MMIKL Kutatási Főosztálya által végzett kutatás³, mely a települések kulturális intézményekkel való

³ A kutatás zárótanulmánya a SZÍN 14/4-es számában olvasható: Talata-Dudás Katalin: Kulturális intézmények a 30.000 fő alatti településeken. A kutatás adatállományai az erikanet-en érhetőek el: http://www.erikanet.hu/oldal.php?menupont_id=65879&rovat_id=6&cikk_id=19283

3. sz. tábla: A megye településeinek hány %-áról küldtek legalább 1 adatlapot?

	2005.	2006.	2007.	2008.	2008./2005. (%)
Baranya	74,8	69,8	73,1	74,1	99,1
Bács-Kiskun	84,9	90,8	89,1	79,8	94,1
Békés	85,3	90,7	85,3	81,3	95,3
Borsod-A-Z	49,2	49,7	44,4	55,6	113,1
Csongrád	91,7	86,7	71,7	76,7	83,6
Fejér	74,1	79,6	71,3	64,8	87,5
Győr-M-S	83,0	83,0	76,9	73,1	88,1
Hajdú-Bihar	97,6	91,5	95,1	95,1	97,5
Heves	90,9	91,7	90,1	99,2	109,1
Jász-N-Sz	94,9	91,0	93,6	87,2	91,9
Komárom-E	82,9	86,8	85,5	78,9	95,2
Nógrád	78,6	76,3	69,5	70,2	89,3
Pest	92,5	88,2	87,7	85,6	92,5
Somogy	57,6	49,8	54,3	63,7	110,6
Szabolcs-Sz-B	63,8	58,5	63,3	61,6	96,6
Tolna	84,4	85,3	81,7	82,6	97,8
Vas	97,2	96,3	97,2	93,5	96,2
Veszprém	99,1	99,1	97,2	98,2	99,1
Zala	99,6	97,3	96,9	98,8	99,2
Budapest	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ellátottságát mérte fel. Ez a kutatás azonban csak a 30 ezer fő alatti településekre terjedt ki, továbbá nem szervezeteket, hanem a művelődési házakat/szintereket, illetve a közművelődési funkció ellátottságát mérte fel. Az adatsorok összehasonlításával azonban így is megtudhatjuk, mely megyékben van nagyobb probléma az adatszolgáltatással.

Az alábbi táblázat (4. sz. tábla) negyedik és ötödik oszlopát nézve⁴, Fejér, Komárom-Esztergom, Ba-

4 A negyedik oszlopban az OKM statisztika szerint jelentést nem küldő települések arányából vontuk ki a fenti kutatás szerint ellátatlan települések arányát, az ötödik oszlopban pedig szintén az OKM statisztika megfelelő számaiból a művelődési házzal/szintérral nem rendelkező települések arányát.

4. sz. tábla: A közkulturális intézményhálózat felmérés és az OKM statisztika eredményeinek összehasonlítása a 30 ezer fő alatti településeknél (%)

	A települések hány %-án ellátatlan a közművelődési funkció a kérdező szerint*	A települések hány %-án nincs művelődési ház/szintér*	A települések hány %-áról nem küldtek statisztikát, OKM stat. 2008	OKM statisztika – ellátatlan a funkció	OKM statisztika – nincs művelődési ház/szintér
Fejér	4	5	36	32	31
Komárom-E	0	0	22	22	22
Baranya	8	8	26	18	18
Bács-Kiskun	3	4	21	18	17
J-N-Szolnok	1	4	13	12	9
Somogy	26	20	36	11	17
Tolna	7	3	18	11	15
Csongrád	17	2	25	7	23
Vas	1	4	7	6	3
Hajdú-Bihar	3	5	5	3	0
Győr-M-S	24	18	27	3	9
Pest	13	8	15	2	7
Szabolcs-Sz-B	37	35	39	2	4
Veszprém	8	10	2	-6	-8
Borsod-A-Z	53	22	45	-8	22
Heves	10	3	1	-9	-2
Békés	33	7	19	-14	13
Nógrád	47	47	30	-17	-17
Zala	46	43	1	-44	-42
Összesen	22	16	22	0	6

*Adatforrás: "A közkulturális intézményhálózat feltérképezése" c. kutatás

ranya, Somogy és Bács-Kiskun megyében tűnik a leg-problematikusabbnak az adatszolgáltatás. Békés, BAZ és Csongrád megyében is elmarad az ideálistól, mindhárom megyében – az idézett kutatás szerint – sok a nem (esetleg csak kulcsosházként) működő művelődési ház.

Nógrád és főleg Zala megyéből viszont jóval több településről érkezett adatlap, mint ahogy azt a kutatás alapján vártuk volna⁵. Ezekon a településeken mindkét megyében főleg települési önkormányzatok voltak

5 Az adatszolgáltató által működtetett művelődési házak/szinterek száma korábban szerepelt a közművelődési statisztika adatlapján, fontossága miatt e kérdés visszavételét javasoljuk. Sajnos a 2008-as adatlapból nem derül ki, hogy tartanak-e fenn közösségi szintert vagy sem.

az adatszolgáltatók. Az igen eltérő arányt magyarázhatja a fenntartói és szakmai értelmezés eltérése. Sajnos a 2008-as adatlapból nem derül ki, hogy tartanak-e fenn közösségi szintet vagy sem.⁶ Az igen eltérő arányt magyarázhatja a fenntartói és szakmai értelmezések eltérése.

Adatgyűjtési módszerek

Az adatgyűjtés módszereit tekintve érdemes három megye, Pest, Heves és Tolna (jelenlegi, ill. korábbi) gyakorlatára felhívni a figyelmet, annak ellenére, hogy a vizsgált időszakban a jelentők száma mindhárom helyen csökkent. Módszereik azonban hozzáegíthetnek az adatok minőségének, megbízhatóságának javulásához.

Pest megyében is többéves tapasztalat, hogy sok település nem érti vagy félreértelmezi, esetleg hiányosan tölti ki az adatlapot, és emiatt nem, vagy hibásan/hiányosan küldik azt vissza. Ezért, illetve az adatgyűjtő rendszer 2008. évi változásai miatt gyakorlati útmutatással egybekötött tájékoztató fórumokat tartottak a megye öt helyszínén.

Heves megyében az elektronikus úton történő adatszolgáltatás előmozdítására kistérségenként úgynevezett statisztikai szakmai napokat tartottak. Arra kérték a résztvevőket, hogy mentorálással a papír alapon kitöltött adatlapot mindenki maga

⁶ Sajnos erre az adatszolgáltató és a tevékenységet ellátó szervezet címének összevetése se nagyon ad támpontot, mivel utóbbit igen gyakran nem tüntették fel. Ha a kettő megegyezik, ezt az adatlap nem is kéri. Az önkormányzatok egy része – mivel ők végzik a tevékenységet – feltehetően akkor sem tüntette fel a szintér címét, ha az nem a polgármesteri hivatal épületében található.

5. sz. tábla: A tevékenységet ellátó szervezet típusa

	2006. (db)	2008. (db)	2008./2006. (%)
Adatszolgáltatók száma	3 555	3 488	98,1
Települési önkormányzat (közművelődési szervezetet és/ vagy színteret működtet)	1 629	1 756	107,8
Önálló gazdálkodású és igazgatású közművelődési intézmény	190	122	64,2
Részben önálló gazdálkodású intézmény	535	446	83,4
Többfunkciójú intézmény szervezeti egysége	200	154	77,0
Közművelődési célú társadalmi szervezet	689	833	120,9
Gazdasági szervezet (kht., kft., egyéni vállalkozás stb.)	76	83	109,2
Nincs válasz	236	94	39,8

vigye fel a rendszerbe. A találkozókon mindenki választ kapott kérdéseire is.

Tolna megyében 2005-ben a közművelődési statisztika összegyűjtése a kistérségi szakemberek feladata volt, akik a terepet jól ismerve hatékonyan tudták ellenőrizni az adatokat. Ez a rendszer a településszámnak köszönhetően hatékonyan működött, hiszen egy-egy kistérség átlagosan 20 települést foglal magába, szemben az ország számos kistérségével, ahol nem ritka az 50 körüli településszám. 2008-tól az adatok gyűjtésének rendszere Tolnában megváltozott: a szervezeti átalakítások miatt a feldolgozást megbízással oldották meg, a beküldést pedig rábízták a kötelezettekre.

Működési forma

A közművelődési tevékenységet ellátó szervezetek működési formáját tekintve 2006. és 2008. között jelentős átrendeződést tapasztalhattunk. *A költségvetési körbe tartozó szervezetek aránya összességében csökkent⁷, míg a gazdasági szervezeteké (109,2%) és a közművelődési célú társadalmi szervezeteké (120,9%) emelkedett (5. sz. tábla). A változásoknak részint az önkormányzatok romló gazdasági helyzete volt az oka; erre reagálva próbálják kiadásaikat a szolgáltatás visszafogásával, összevonásokkal vagy kiszervezéssel csökkenteni.*

A költségvetési szervezetek közül a színteret/ közművelődési szervezetet működtető önkormányzatok aránya nőtt (45,8%-ról 50,3%-ra), míg a többi formáé

⁷ Sajnos tapasztalataink szerint ez a kérdés is több válaszadónak gondot okozott: több civil szervezet is az „önálló gazdálkodású és igazgatású közművelődési intézmény” működési formát jelölte be.

csökkent, ezen belül is legjobban az önálló gazdálkodású intézményeké (5,3% vs 3,5%) (2. sz. grafikon). Várakozásainkkal ellentétben – miszerint az összevonások (és a megszűnések) miatt a részben önálló, illetve a többfunkciós intézmények száma és aránya nőni fog – e formák súlya szintén csökkent, ha kisebb mértékben is⁸. A megyei elemzéseket készítő kollegák szerint az önálló gazdálkodású-igazgatású intézmények száma elsősorban az intézményi összevonások, kisebb mértékben a megszűnések-kiszervezések miatt csökkent, illetve Veszprém megyében az intézmények gazdasági önállóságának megszüntetése, kincstári rendszerbe vonása miatt. A részben önálló⁹ és a többfunkciós intézmények számának csökkenése mögött szintén az összevonások, illetve

8 Természetesen egy-egy megyében előfordult a részben önálló, ill. többfunkciós intézmény szervezeti egységeként működő művelődési házak számának növekedése.

9 Itt szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy a 2008. évi CV. törvény a költségvetési szervek jogállásáról és gazdálkodásáról 18. §-a szerint 2010-től megszűnik az önállóan/részben önállóan működő költségvetési szervi megkülönböztetés. Megjelenik viszont (ugyanebban a paragrafusban) két új kategória, az önállóan működő és gazdálkodó, illetve az önállóan működő költségvetési szerv, melyek a korábbi kategóriáknak nem feleltethetők meg egyértelműen. E változásokat a 2010-es adatlap tervezésekor figyelembe kell venni.

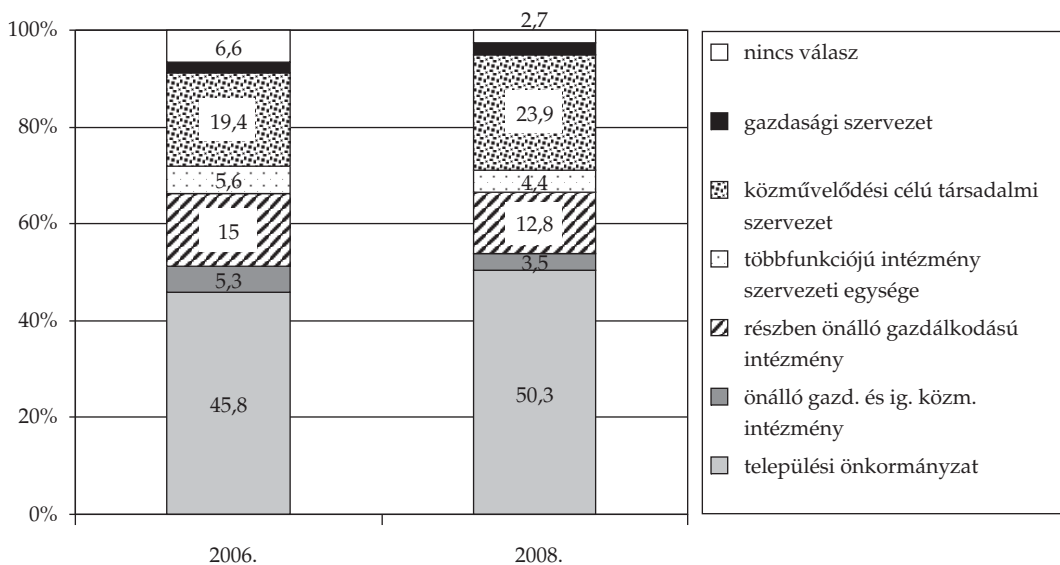
a megszűnések állhatnak, helyenként pedig az, hogy az önkormányzatok – anyagi helyzetük romlásával – már a polgármesteri hivatalhoz vonva, szakfeladatként (színtérként) működtetik a művelődési házat. Főleg az egyszemélyes intézményeknél fordul elő, hogy az önkormányzat visszavonja alapító okiratukat, így ugyanis nem kell vezetői pótlékot fizetni az intézmény vezetőjének. Ezzel az intézmény közösségi szintér kategóriába, az ott dolgozó munkatárs pedig önkormányzati alkalmazásba került, ha ugyan meg nem szüntetik teljesen a státuszt. Az, hogy nincs alapító okirattal rendelkező intézmény, a plusz források megszerzésének ma már szinte egyetlen lehetőségét kínáló pályázásnál is problémát jelenthet.

A változások követése érdekében – ahogy a Heves megyei elemzésben megjelenik, s magunk is egyetértünk vele – érdemes lenne megfontolni a szaktörvénynek ugyan megfelelő összevont (intézményi és közösségi szintér) kategória szétbontását, mert így nem ad hű képet¹⁰. Szakmailag elfogadott, hogy az intézményi és a közösségi tér szintű szakmai feladatellátás nagyon nagy különbségeket mos egybe tevékenységben, önállóságban, szakmai humánerőforrásban, területben, stb.

10 Ehhez természetesen szükséges annak definiálása, mely feltételek együttes megléte esetén tekinthető egy létesítmény intézménynek.

2. sz. grafikon

Az adatszolgáltatók megoszlása típus szerint (%)

6. sz. tábla: A települések hány %-án fordult elő az alábbi típusú szervezet?

Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	Települési önkormányzat (közművelődési szervezet és/vagy színteret működtet)		Önálló gazdálkodású és igazgatású közművelődési intézmény		Részben önálló gazdálkodású intézmény		Többfunkciójú intézmény szervezeti egysége		Közművelődési célú társadalmi szervezet		Gazdasági szervezet (kht., kft., egyéni vállalkozás stb.)	
	2006.	2008.	2006.	2008.	2006.	2008.	2006.	2008.	2006.	2008.	2006.	2008.
Ezer főig	59,3	64,3	0,7	0,2	2,9	1,8	2,1	0,8	3,4	4,0	0,2	0,1
1-3 ezer fő	52,3	55,1	2,1	0,7	17,8	12,8	9,6	7,0	7,7	9,4	1,4	1,1
3-5 ezer fő	32,5	35,4	3,8	1,4	46,9	40,2	7,7	9,6	9,1	16,3	2,4	2,9
5-10 ezer fő	15,2	17,2	8,3	4,1	64,8	58,6	9,7	7,6	20,7	20,7	6,2	4,8
10-50 ezer fő	10,6	12,2	41,5	28,5	49,6	55,3	11,4	8,1	53,7	58,5	13,8	18,7
50 ezer fő felett	20,0	20,0	95,0	85,0	70,0	55,0	50,0	80,0	90,0	95,0	65,0	55,0
Budapest	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Átlag	51,3	55,2	3,9	2,3	15,4	12,7	5,8	4,3	8,4	10,0	2,0	1,9

7. sz. tábla: Adott szervezet-típus településnagyság szerinti megoszlása (%)
 Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	Települési önkormányzat (közművelődési szervezet és/vagy színteret működtet)		Önálló gazdálkodású és igazgatású közművelődési intézmény		Részben önálló gazdálkodású intézmény		Többfunkciójú intézmény szervezeti egysége		Közművelődési célú társadalmi szervezet		Gazdasági szervezet (kht., kft., egyéni vállalkozás stb.)	
	2006.	2008.	2006.	2008.	2006.	2008.	2006.	2008.	2006.	2008.	2006.	2008.
Ezer főig	62,3	62,8	6,8	2,5	9,2	6,7	18,5	8,4	9,6	10,0	5,3	1,2
1-3 ezer fő	30,7	30,1	10,5	5,7	31,6	27,4	45,5	44,2	12,5	14,6	17,1	12,0
3-5 ezer fő	4,3	4,3	4,2	2,5	18,3	18,8	8,0	13,0	3,3	5,6	6,6	7,2
5-10 ezer fő	1,4	1,5	6,3	4,9	18,1	20,0	7,0	7,8	8,9	7,2	11,8	8,4
10-50 ezer fő	0,9	0,9	29,5	32,0	12,9	16,6	9,5	9,7	35,4	32,5	30,3	32,5
50 ezer fő felett	0,2	0,2	24,7	30,3	6,9	6,7	9,5	14,3	24,2	22,4	18,4	18,1
Budapest	0,1	0,2	17,9	22,1	3,0	3,8	2,0	2,6	6,1	7,6	10,5	20,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Mind az önálló, mind a többi kategóriánál előfordult, hogy az önkormányzat intézményét gazdasági szervezetté (nonprofit kft., zrt.) alakította át, vagy pedig – a megszűnést elkerülendő – társadalmi szervezetnek adta át működtetésre. A gazdasági vállalkozások súlyának növekedése éppen ezért inkább kényszerből adódhat, semmint abból, hogy az üzleti szféra lehetőséget látva betört volna ebbe a szegmensbe.

Településnagyság szerint jelentős különbségek mutatkoznak a működési formát tekintve (6. és 7. sz. tábla). Ahogy a korábban már idézett, a közkulturális intézmények meglétét vizsgáló kutatásunk a harmincezer fő alatti településeknél kimutatta, a civil és a gazdasági szervezetek a nagyobb településeken jóval magasabb arányban tartanak fenn művelődési házat/színteret, mint a kisebbekben. A mostani elemzés a közművelődési tevékenységet folytató civil, illetve for-profit szervezetek esetén hasonló tendenciát mutat ki. 2006. és 2008. között a fenti különbségek a civil szervezeteknél érdemben nem változtak¹¹, a gazdasági szervezetek viszont egyre inkább a nagyobb településeken koncentrálnak.

A költségvetési szektoron belül a települési önkormányzat mint közművelődési szervezet és/vagy szintér működtető szerepe nő, s nemcsak a kisebb településeken, hanem az öt-tízezer fő közöttiek is. A nagyobb szakmai és pénzügyi önállóságot biztosító formák „feljebb csúsznak”, a kisebb településeken csökken a jelenlétük. Ez a változás különösen az önálló gazdálkodású és igazgatású intézmények esetén jelentkezik erősen: míg 2006-ban az összes ilyen intézmény 72,1%-a, addig három évvel később már 84,4%-a a tízezer főnél nagyobb településeken működött. Az ötvenezer feletti településeken csökkent a részben önálló intézmények jelenléte, míg a többfunkciósaké nőtt; ez feltehetőleg a részben önálló közművelődési intézmények más alapfunkciójú intézményekbe, vagy éppen más funkcióknak a közművelődési intézménybe integrálását jelentette.

Fenntartók

Sajnos az adatlap megváltoztatása (korábban a KSH kód alapján sorolták be az adatokat feldolgozó a szervezeteket a fenntartó típusa szerint, míg 2008-ban ezt az adatszolgáltatóra bízta az adatlap, s a KSH kódot nem is kérte) ahhoz vezetett, hogy számos adatszolgáltató tévesen sorolta

11 Ugyan jelentősen nőtt azoknak a 3-5 ezer fős településeknek az aránya, ahol működik civil szervezet, de ez inkább a jelentői kör, mint az általános tendencia változásából adódhat.

be önmagát. Főleg az önkormányzatok esetében fordult elő az a hiba, hogy a kérdésnél a központi költségvetési intézmény kategóriát jelölték be, gondolván, hogy elsősorban központi költségvetési támogatásból működnek. Emiatt a kapott adatok nem elemezhetőek (8. sz. tábla).

Tárgyi infrastruktúra

Alapterület

Az adatszolgáltatók által használt összes alapterület 2006-hoz képest 9,5%-kal nőtt. A közművelődési tevékenységre használt terület ennél nagyobb arányban, 27,1%-kal emelkedett (9. sz. tábla és 3. sz. grafikon). Kérdéses azonban, hogy valóban ilyen kedvező-e a helyzet. Egy primer kutatásunk¹² során azt tapasztaltuk, hogy a közművelődésre használt terület kisebb arányban emelkedik, mint az összes alapterület, mivel a művelődési házak/színterek egyre inkább többfunkciósakká válnak. Emellett az is kiderült, hogy az alapterületet még az újonnan létesült épületeknél is inkább csak megbecsülni tudják a kollegák, pontos adatokkal ritkán rendelkeznek.

Várakozásainkkal ellentétben, miszerint a bevételkényszer miatt nő a tartós használatra, ezen belül is a nem közművelődési célra átengedett terület aránya, éppen az ellenkezőjét láthattuk: 11,5%-ról 5,9%-ra csökkent a mutatószám. Növekedést csak Hajdú-Bihar és Zala megyében tapasztaltunk, itt a bázis azonban igen alacsony volt.

Az átadott terület csökkenésének oka lehet a kereslet csökkenése (a vállalkozások gazdasági helyzetének romlása), illetve a kínálat nem megfelelő volta. Budapest esetén említették, de az ország többi területére is igaz lehet az, hogy a közművelődési intézmények felszereltségükkel, adottságaikkal egyre kevésbé képesek felvenni a piaci szereplőkkel a versenyt. Fokozottan igaz lehet ez a kistelepüléseken működő intézményekre. Példaként a külső képzéseket hozhatjuk fel: a képzéseket szervezők sajnos csökkenő arányban választják helyszíniként a művelődési házakat.

Volt olyan megye (Borsod-Abaúj-Zemplén), ahol a csökkenő trendet annak tulajdonították, hogy az adatszolgáltatók 2005-ben tévesen értelmezve az adatlapot, a valóságosnál nagyobb adatokat adtak meg, 2008-ban viszont a megyei intézet jóval nagyobb segítséget tudott nyújtani a kérdőívek értelmezéséhez, így azok pontosabb képet mutatnak.

12 MMIKL: Művelődési házak építése, felújítása 2009., kutatásvezető Talata-Dudás Katalin

8. sz. tábla: Adatszolgáltatók fenntartók szerint

	Központi költségvetési intézmény	Önkormányzat	Alapítvány	Vállalkozás	Egyéb	Összesen
2005. (db)	3	2 643	316	16	800	3 778
2008. (db)	268	2 372	210	40	598	3 488
2008./2005. (%)	8933,3	89,7	66,5	250,0	74,8	92,3

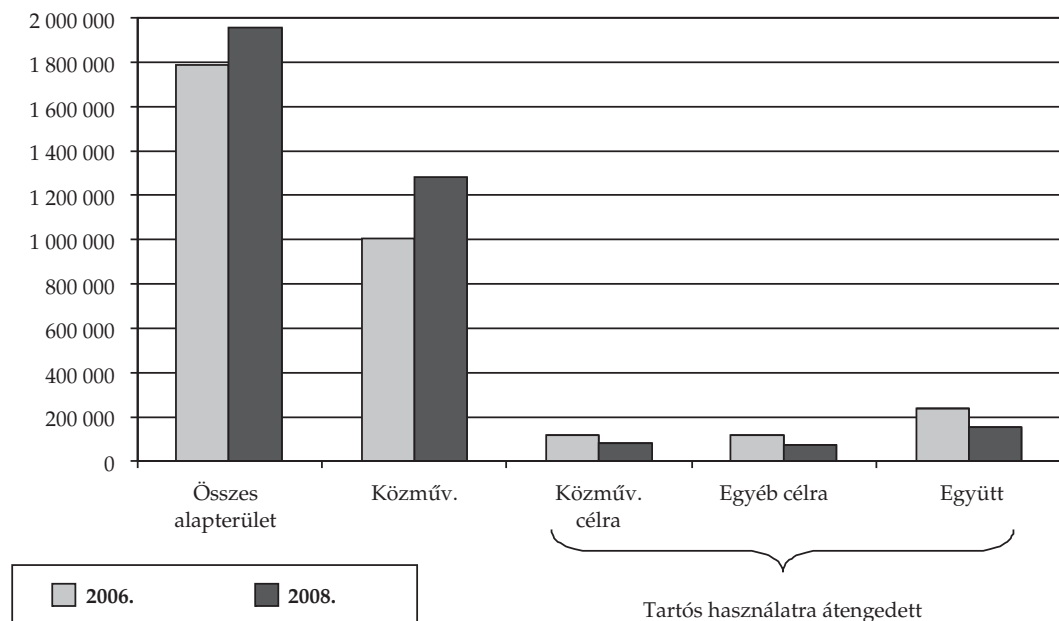
9. sz. tábla: Hasznos alapterület – tartós használatra átengedés

	Össz-alapterület	Ebből köz-műv. tev.-re hasznosítható ¹³	A közművelődési tevékenységre hasznosítható alapterületből tartós használatra átengedett				
			gazdasági szervezetnek		összesen		
			Közműv. tev.-re	Egyéb tev.-re	Közműv. tev.-re	Egyéb tev.-re	Közműv. + egyéb együtt
2006. (m ²)	1 784 968	1 006 638	9 080	38 072	120 168	115 987	236 155
2008. (m ²)	1 954 235	1 279 556	9 039	22 945	82 162	74 997	157 159
2008./2006. (%)	109,5	127,1	99,5	60,3	68,4	64,7	66,5

13 A 2006-os és a 2008-as adatlapon „közművelődési tevékenységre hasznosítható”, s nem „hasznosított” alapterület szerepelt.

3. sz. grafikon

Az alapterület és a közművelődési tevékenységre hasznosítható terület alakulása (m²)

Internet-ellátottság

2005-ben az adatszolgáltatók 66%-a rendelkezett internet-kapcsolattal; 2008-ra ez az arány 70%-ra nőtt (10. sz. tábla). Sajnos korántsem lehetünk abban biztosak, hogy ezek a számok valóban a közművelődési feladatot ellátó szervezetek adatait tartalmazzák. Amikor ugyanis a települési önkormányzatok töltik ki az adatlapot, az útmutató ellenére is gyakran nem a művelődési házra/közösségi színtérre, hanem a polgármesteri hivatalra, esetleg a teleházra vonatkozóan adják meg az adatokat (annak ellenére, hogy a művelődési ház nem ezek keretében működik). Az adatok megbízhatóságát az is megkérdőjelezi, hogy több megyében (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Győr-Moson-Sopron és Fejér) 2005-höz képest csökkenést tapasztalhattunk. Ez adódhat abból, hogy részben más szervezetek küldtek jelentést 2008-ban, illetve az ellátottság tényleges romlásából is, mindenesetre óvatosságra int az adatok elemzésénél. A legnagyobb javulást (20% felett) Zala, Komárom-Esztergom és Pest megye esetén láthattuk.

2008-ban Tolna (47%), BAZ (59%), Somogy (62%), Szabolcs (63%), Szolnok és Komárom-Esztergom megyében (65-65%) volt arányaiban a legkevesebb adatszolgáltatónak internet-csatlakozása, a legtöbbnek (80% felett) pedig Csongrád, Zala és Nógrád megyében, valamint Budapesten. A közkulturális intézményhálózat felmérésére irányuló kutatásunk eredményeinek ismeretében Nógrád esetében jóval rosszabb helyezést vártunk volna.

A településnagyságot nézve, minden kategóriában növekedést tapasztaltunk az internet-ellátottságban, a

legnagyobb változás az ötezer és ötvenezer fő közötti településen működő szervezeteknél következett be.

A saját honlapnál nagyobb mértékű növekedést láthatunk, mint az internet-ellátottságnál: 28%-ról 34%-ra, azonban több megyében is problémaként említették, hogy a honlapok legnagyobb részét nem frissítik rendszeresen. Csökkenés Somogy, Győr-Moson-Sopron, BAZ és Szabolcs megye esetében mutatkozott, nagyobb növekedés pedig Nógrád, Pest, Bács-Kiskun és Békés megyénél. 2008-ban arányaiban Budapesten rendelkezett a legtöbb adatszolgáltató honlappal (83%), az utána következő Zalában ez az érték alig fele ekkora volt (42%). Tolna, Szolnok, BAZ, Csongrád, Somogy és Heves megyében az adatszolgáltatók kevesebb, mint 30%-ának volt saját honlapja, holott ma már ez az egyik leghatékonyabb, legolcsóbb és legközvetlenebb marketingkommunikációs eszköz.

A saját honlappal rendelkező szervezetek aránya minden településkategóriában nőtt, a legnagyobb emelkedést – az internet-ellátottsághoz hasonlóan – szintén az ötezer és ötvenezer lakos közötti településeken tapasztaltuk.

Közművelődési szakemberek száma

Az adatok összehasonlíthatóságát megnehezíti, sőt szinte ellehetetleníti, hogy az adatlap nagymértékben változott. 2005-ben az alaptevékenységet segítő, vállalkozási vagy megbízási szerződéssel foglalkoztatottak (szakkör-/tanfolyam-/csoportvezetők, stb.) külön kategóriában szerepeltek, 2008-ban viszont az útmutató szerint őket a

10. sz. tábla: A szervezetek hány %-ának volt internet-csatlakozása, ill. saját honlapja?

	Internet-csatlakozás			Saját honlap		
	2005.	2008.	2008./2005.	2005.	2008.	2008./2005.
Ezer főig	65,9	68,3	103,6	26,5	27,6	104,2
1-3 ezer fő	69,6	70,7	101,5	23,7	26,1	109,9
3-5 ezer fő	73,3	73,8	100,6	21,3	29,6	138,7
5-10 ezer fő	65,0	77,9	119,9	17,3	36,8	212,5
10-50 ezer fő	50,4	63,0	125,0	24,7	42,8	173,1
50 ezer fő felett	70,5	73,3	104,0	47,1	56,1	119,0
Budapest	79,0	87,1	110,3	69,6	82,6	118,7
Átlag	65,7	70,3	107,0	27,9	34,3	123,0

„munkavégzésre irányuló jogviszonyban állók” kategóriájában kellett feltüntetni, a közalkalmazottakkal és a Munka Törvénykönyve¹⁴ szerint foglalkoztatottakkal együtt. Ezeket a kategóriákat a 2008-as adatlap nem választja külön, csak aszerint tesz különbséget, hogy rész- vagy teljes munkaidős foglalkoztatottakról volt-e szó. Emiatt nehéz értékelni azt az adatot, hogy 2008-ban a munkavégzésre irányuló jogviszonyban dolgozók száma a 2005-ös érték harmadát teszi csak ki (11. sz. tábla és 4. sz. grafikon). Ez jelenthet tényleges csökkenést, de az is közrejátszhat, hogy a válaszadók esetleg nem tüntették fel a megbízási szerződéses szakkörvezetőket, óraadókat. A tényleges foglalkoztatottsági helyzet megismerésére véleményünk szerint szükséges lenne az utóbbi kategória különválasztása.

A vállalkozók száma 2005-höz képest több mint a kétszeresére (218,7%) nőtt, de lehetséges, hogy néhány adatszolgáltató itt tüntette fel a vállalkozói szerződéses tanfolyam-, szakkörvezetőket. Mindazonáltal a megyei elemzésekből valószínűnek tűnik, hogy a vállalkozók számának emelkedése valós tendencia, hiszen ahol az önkormányzat vállalkozásba szervezte ki a tevékenységet, a munkatársak egy része közalkalmazottból vállalkozóvá lett.

14 A továbbiakban MT.

11. sz. tábla: Szakmai munkakört betöltők száma

	Munkavégzésre irányuló jogvisz.-ban állók, átszámítás nélkül	Előbbiből vezető	Vállalkozó	Összes, önkéntesek nélkül	Előbbiből közalkalmazott
2005. (fő)	12 362	887	391	12 753	3 345
2008. (fő)	4 236	805	855	5 091	2 122
2008./2005. (%)	34,3	90,8	218,7	39,9	63,4

12. sz. tábla: Teljes-/részmunkaidőben foglalkoztatottak számának alakulása a munkavégzésre irányuló jogviszonyban állók között (fő)

	2005. (fő)	2008. (fő)	2008./2005. (%)
Teljes munkaidőben*	3 370	3 210	95,3
Részmunkaidőben*	892	1 026	115,0
Összesen, szakkörvezetők, oktatók nélkül	4 262	4 236	99,4
Összesen, szakkörvezetőkkel együtt	12 362	4 236	34,3

*A 2005-ös adatokat a szakkörvezetők/oktatók nélkül számítottuk

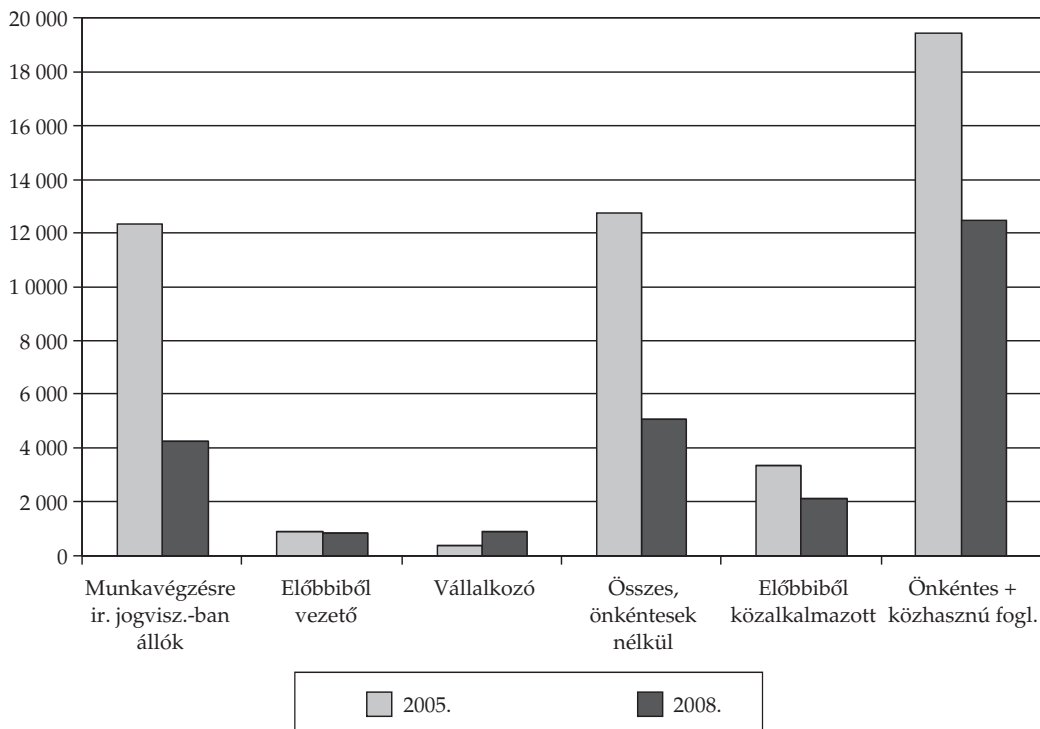
13. sz. tábla: Önkéntesek és közhasznú foglalkoztatottak száma (fő)

	Fő
2005.	19 476
2008. csak szakmai munkakörben foglalkoztatottak	7 808
2008. összes	12 466
2008. (csak közművelődési munkakörben fogl.)/2005. (%)	40,1
2008. összes/2005. (%)	64,0

14. sz. tábla: Vezetők száma a munkavégzésre irányuló jogviszonyban állók közül

	Fő
2005.	887
2008.	805
2008./2005. (%)	90,8

4. sz. grafikon Közművelődési területen foglalkoztatottak száma, 2005. és 2008 (fő)

2005-ben az adatlap az önkénteseknél-közhasznú munkások esetében nem kérte külön a szakmai munkakörben foglalkoztatottakat, míg 2008-ban igen. Mindez az adatok értékelését megnehezíti, de azt megállapíthatjuk, hogy mindenképpen jelentős csökkenés mutatkozik (13. sz. tábla). Az önkéntesek számának visszaeséséhez hozzájárulhatott, hogy csökkent a különböző csoportok száma, tehát a vezetőiké is – akik egy része önkéntesként végezte tevékenységét.

A vezetők száma a közalkalmazottakon, illetve az MT. szerint foglalkoztatottakon belül 9%-kal csökkent, ami szintén főleg az összevonások, megszűnések-kiszervezések következménye, illetve azé is, hogy egyes helyeken az egyszemélyes intézményeknél visszavonták az alapítói okiratot, így gazdálkodási jogkör nélküli in-

tézmény híján vezető sincs (s pótlékot sem kell adni a szakembernek) (14. sz. tábla). Ez egyúttal jelenti az önállóan működő intézmények számának csökkenését, amit a szervezeti változások is igazolnak.

2005-ben *legalább egy fizetett* (akár teljes, akár részmunkaidős) *közművelődési területen dolgozó a települések 66,3%-án volt*, a szakkörvezetőket is beleértve, utóbbiak nélkül ez az arány 54,9% volt. 2008-ban (ekkor nem mutatták ki külön a szakkörvezetőket) a települések 56,0%-án volt fizetett dolgozó a területen (15. sz. tábla).

A településnagyság szerinti különbségek igen nagyok voltak: *a szakkörvezetők nélkül az ezer fő alatti települések mindössze harmadán volt fizetett munkaerő, míg az egyvel nagyobb kategóriában, az ezer-három-ezer fő közöttiekénél ez az arány már 70% körüli volt.*

15. sz. tábla: A települések hány %-án volt közművelődési területen legalább egy (akár teljes, akár részmunkaidős) fizetett dolgozó?

Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	2005.	2005. (szakkörvezetők nélkül)	2008.	2008./2005. (%)	2008./2005. (%), 2005. szakkörvezetők nélkül
Ezer főig	49,4	31,0	33,5	67,8	107,9
1-3 ezer fő	76,6	69,7	70,4	91,9	101,0
3-5 ezer fő	89,1	88,0	81,9	91,8	93,0
5-10 ezer fő	97,1	96,4	97,0	99,9	100,6
10-50 ezer fő	98,3	98,3	99,2	100,8	100,8
50 ezer fő felett	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Budapest	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Átlag	66,3	54,9	56,0	84,4	102,0

16. sz. tábla: Egy településre átlagosan hány fizetett, közművelődési területen dolgozó jut?

Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	2005.	2005. (szakkörvezetők nélkül)	2008.	2008./2005. (%)	2008./2005. (%), 2005. szakkörvezetők nélkül
ezer főig	0,7	0,4	0,4	58,4	107,1
1-3 ezer fő	1,8	1,0	1,1	58,8	107,3
3-5 ezer fő	3,8	1,7	1,7	44,2	98,3
5-10 ezer fő	6,6	2,9	3,3	49,6	112,1
10-50 ezer fő	17,8	7,3	8,1	45,3	110,6
50 ezer fő felett	193,7	47,0	53,0	27,4	112,8
Budapest	2837,0	867,0	1005,5	35,4	116,0
Átlag	5,1	1,8	2,1	40,8	111,8

A településen dolgozók számát – a közkulturális intézményhálózatot felmérő kutatásunk tapasztalataival egybecsengő módon – *legerősebben a település-nagyság határozta meg*. A többi vizsgált tényezőnek (a lakosság iskolai végzettsége, nemzetisége, vallás és kor szerinti összetétele) nem volt önálló hatása (16. tábla).

Gazdálkodási mutatók

Az adatok megbízhatóságáról

A szakmai feladatok teljesíthetőségét, a működés folyamatosságát, a működés személyi, tárgyi, infrastrukturális feltételeit alapvetően meghatározza a rendelkezésre álló források nagysága. Fontos hangsúlyozni, hogy a gazdálkodási adatok tájékoztató jellegűek. Az értékek nem feltétlenül egyeznek az intézményi, önkormányzati, szervezeti mérleggel. Egyfelől azért, mert az állami beszámolási rendszer később kér végleges adatokat, mint ahogy a statisztikai jelentést ki kell tölteni. Másfelől azért, mert különösen a többfunkciós, összevont, integrált, ÁMK intézményeknél tekintettel arra, hogy szakmai (csak közművelődési) adatszolgáltatásról van szó, nem is tartalmazhatja a nem közművelődési tevékenységgel kapcsolatos pénzforgalmi adatokat. Az adatgyűjtés során még nagyobb hangsúlyt kell fektetni annak megértésére, különösen a kis- és közepes lakónépességű településen, ahol a közművelődési tevékenységgel kapcsolatos kiadásokat nem csak a megfelelő szakfeladaton könyvelik, hogy az adatgyűjtésnek ki kell terjednie a polgármesteri hivatal más költségvetési soraira is – pl. településüzemeltetés, beruházás, felújítás¹⁵.

Sajnos a pénzügyi adatok tábláit áttekintve olyan komoly problémákra bukkantunk, amelyek miatt *a 2008-as adatok felhasználását elemzés céljára nem javasoljuk*. Ezek részben az adatbevétel hibájából adódnak, részben pedig az adatlap hiányosságaiából. 2008-ban fenti okok miatt a kiadások jóval megha-

¹⁵ Kary József: Heves megye közművelődése helyzetének és a változások tendenciáinak elemzése a közművelődési statisztikai jelentések alapján

ladták a bevételeket. Ez nem feltétlenül jelent hibát: egy nagyobb pályázati program több éven is eltarthat, viszont – hogy az adott évről pénzügyi szempontból reális képet kapjunk – ennek kimutatására megfelelő rubrikákat kellene biztosítani az adatlapon. Gondot jelenthetett, hogy a korábbi évektől eltérően nem volt külön oszlop a pénzmaradvány számára. A pénzmaradvány az éves bevétel részét képezi, azonban több adatszolgáltató – megfelelő rubrikát nem találva – feltehetően nem tüntette fel ezt az összeget.

Szintén óvatosságra int az, hogy a 2008-as összbevétel a 2005-ös több, mint másfélszeresét tette ki, a kiadások esetében pedig az eltérés több mint kétszeres volt a 2008-as adatok javára (ha az inflációt figyelembe vesszük, a növekedés a bevételeknél így is 32%-ot, a kiadásoknál pedig majdnem 90%-ot tesz ki) (17. sz. tábla). Megyei szinten nézve az eltérések még durvábbak: például Hajdú-Bihar és Heves esetén a bevételeknél öt-hatszoros növekedést láthattunk.

Bár a megyei kollegákat kértük a hibák korrigálására, ezt csak néhány megye tudta elvégezni. Emiatt ugyan közöljük a pénzügyi adatokat, de nem elemizzük azokat (az érdekeltség-növelő támogatás kivételével, de ennek adatai más forrásból származnak) (19–20. és 22–23. sz. tábla, 5–6. sz. grafikon). Ehelyett inkább a hibák lehetséges okait igyekszünk leírni, s megoldási javaslatokat adni kiküszöbölésükre.

A hibák lehetséges okairól:

– A megyei elemzések alapján több beküldő – a kitöltési útmutató ellenére – pénzügyi adatait Ft-ban és nem ezer Ft-ban adta meg. A hiba előfordulási gyakoriságát növelhette az, hogy a jelentés pénzügyi adatlapja 2008-ban megváltozott: a korábbiakkal ellentétben most már nem tüntették fel minden egyes sor végén, hogy az adatokat ezer Ft-ban kell közölni, ez az információ már csak a fejlécben szerepel.

– A nagyobb összegű, több év alatt megvalósuló pályázati támogatást elnyert adatszolgáltatóknál gondot jelentett, hogyan tüntessék fel a korábban

17. sz. tábla: A bevételek és kiadások összehasonlítása

	Bevételek összesen	Kiadások összesen	Kiadás/bevétel (%)
2005. (eFt)	51 640 247	49 836 567	96,5
2008. (eFt)	81 042 513	112 293 612	138,6

nyert összeget. Emiatt érdemes lenne a bevételeknél az előző év(ek)ről áthozott, a kiadásoknál pedig az átvitt összeget (a maradványt) külön feltüntetni. Most ezek az összegek valószínűleg az egyéb bevétel/kiadás rovatban szerepeltek, ami magyarázatot adhat ezek kiugró növekedésére.

– A többfunkciós intézményeknél, illetve azoknál az önkormányzatoknál, ahol nem szakfeladaton könyvelik a művelődési házak/színterek bevételeit-kiadásait, ezeket nem különítik el más (többnyire kulturális vagy oktatási) tevékenységek megfelelő adataitól. A nem szakfeladaton elszámolt, más költséghelyre könyvelt közművelődési tevékenységi kiadások és bevételek összeszedése szinte lehetetlen. Nem tudatosul az adatszolgáltatókban, hogy a pénzügyi adatoknak nem kell megegyezniük az önkormányzati zárszámadásban szereplő összeggel. E problémák az intézmények más célú szervezetekhez integrálásával, az IKSZT-k létrejöttével egyre gyakrabban fognak előfordulni. Sajnos az „arányításon”, becslésén (és az adatszolgáltatók képzésén) kívül más megoldást nem látunk.

– Számos esetben nem töltik ki ezt az adattáblát, vagy nyilvánvaló számszaki hibákat vétnek. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy kevesen olvasták és vették figyelembe a kitöltési útmutatót.

E problémák csak akkor orvosolhatók, ha a megyei intézetek megfelelő forrásokat (szakember, idő) kapnak az adatszolgáltatók képzésére, valamint arra, hogy az egyes adatszolgáltatóktól beérkező adatokat le tudják ellenőrizni, s az OKM-be való továbbítás előtt marad elég idő a hibák egyeztetésére, korrigálására is, mert az utólagos korrekció már nehézkes.

A minimális feltételek megléte

A pénzügyi adatoknál tapasztalható problémák ellenére azt tudjuk vizsgálni, hogy az adatszolgáltatók mekkora részénél vannak meg – elvileg – a *működés minimális feltételei*. A határt igen alacsonyan húztuk meg: *az a szervezet nem éri el, amelynél az adott évben egyáltalán nem volt pénzforgalom* (tehát 0 Ft volt a bevétel és a kiadás is) *és még önkéntes munkaerőt sem jelzett*. Mindkét vizsgált évben a jelentést beküldő szervezetek kb. 5%-a nem felelt meg a fenti feltételeknek. A feltételeket nem teljesítő szervezetek aránya a kisebb településeken – és némi meglepetésre – Budapesten volt a legmagasabb.

2005. és 2008. között a tízezer fő alatti településeken működő szervezetek helyzete romlani, a nagyobbakon működőké pedig javulni látszik e tekintetben (18. sz. tábla).

18. sz. tábla: A közművelődési szervezetek hány %-ánál nem volt se pénzforgalom, se akár fizetett, akár fizetetlen munkaerő?

Bázis: azok a szervezetek, amelyekről küldték be adatlapot

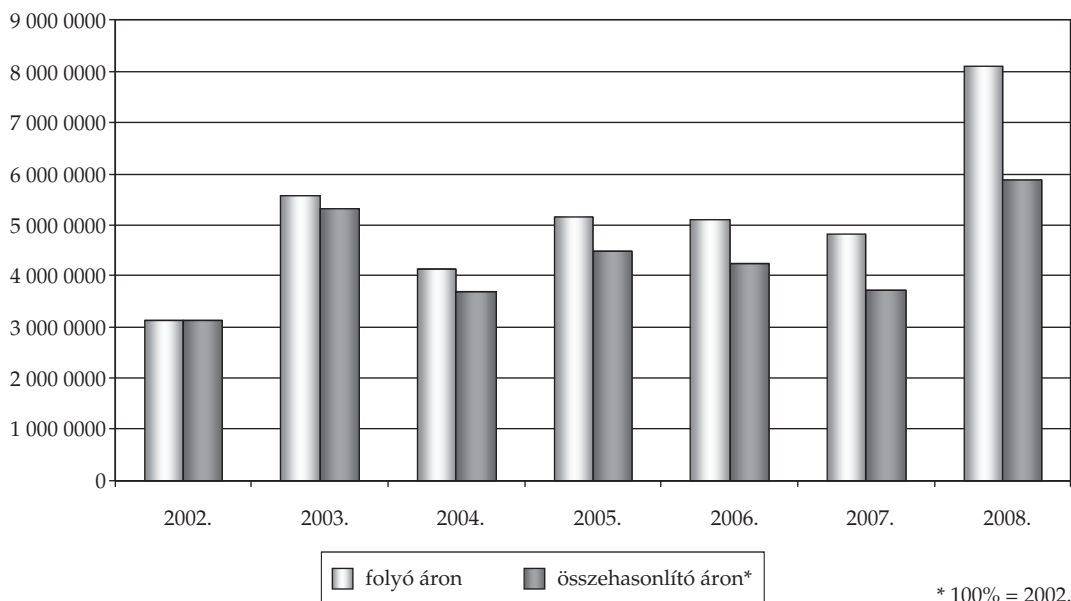
	2005.	2008.	2008./2005. (%)
Ezer főig	7,7	9,7	125,9
1-3 ezer fő	3,6	3,8	105,6
3-5 ezer fő	3,6	4,6	128,9
5-10 ezer fő	0,8	1,0	116,2
10-50 ezer fő	1,9	1,6	83,2
50 ezer fő felett	1,9	0,7	35,1
Budapest	5,1	4,5	89,6
Átlag	4,5	5,3	118,5

19. sz. tábla: A bevétel nagysága (eFt)

	Saját forrás	Felügy., fenntartó szervtől kapott támogatás	Pályázati + EU-s támogatás	Egyéb nem saját forrás	Bevételek összesen
2005. (eFt)	17 200 181	25 973 293	6 238 799	2 227 974	51 640 247
2008. (eFt)	23 713 278	30 529 914	11 001 575	15 797 746	81 042 513
2008./2005. (%)	137,9	117,5	176,3	709,1	156,9

5. sz. grafikon

A bevételek alakulása, 2002–2008. (eFt)

20. sz. tábla: A bevételek összetételének változása % (összbevétel = 100%)

	Saját forrás	Felügy., fenntartó szervtől kapott támogatás	Pályázati + EU-s támogatás	Egyéb nem saját forrás	Bevételek összesen
2005.	33,3	50,3	12,1	4,3	100,0
2008.	29,3	37,7	13,6	19,5	100,0
2008./2005.	87,8	74,9	112,4	451,8	100,0

Érdekeltségnövelő támogatás

Az érdekelttségnövelő támogatást az önkormányzatok jogszabály alapján igényelhetik¹⁶. Igénybejelentésükben a megvalósítandó közművelődési tevékenység fejlesztését szolgáló eszközök, berendezések beszerzéséhez önrészt ajánlanak meg. A központi-
lag rendelkezésre álló forrás és a befogadott jogos igény arányában számítással alakul ki évente, hogy mennyit ér egy megajánlott önkormányzati forint. A támogatási mérték függ a központi forrás mértékétől és a benyújtott igények nagyságától.

A közművelődési érdekelttségnövelő támogatáson kiosztott összeg 2008-ban a 2005-ös érték szűk kétharmadát tette ki, s a korábbinál jóval több település kö-

zött oszlott el. Az egy településre jutó összeg így a négy évvel korábbinak kevesebb mint fele lett (21. sz. tábla).

Bár 2008-ban majdnem kétszer annyi település nyert, mint 2005-ben, a jelentkezők száma 2005-ben jóval magasabb volt (600 vs. 449 db). Ez alátámasztja azt a megyei elemzésekben megjelenő véleményt, miszerint a települési önkormányzatok jelentős része nem él e támogatási forma adta lehetőséggel. Ennek egyik oka, hogy a szükséges önerő felmutatása egyre nehezebb. A jelentős szervezeti változások (az önállóan gazdálkodó intézmények számának csökkenése) is hozzájárulhatott a pályázók számának visszaeséséhez. Nagy a különbség az önkormányzatok magatartásában: vannak olyanok, amelyek szinte minden évben jelentős összegeket tudnak lehívni a feladatellátás körülményeinek javítására, mások pedig csak alkalmanként próbálkoznak. A szakfelügyeleti vizsgálatok tapasztalatai szerint az is előfordul, hogy az érdekeltek nem tudnak a lehetőségről.

16 4/2004. (II.20.) sz. NKÖM rendelet a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekelttségnövelő támogatásáról

21. sz. tábla: Érdekeltségnövelő támogatás

	Elynyert összeg (eFt)			Települések száma (db)	1 településre jutó összeg (eFt)
	90%-os	10%-os	Összesen		
2005.	339 720	37 730	377 450	315	1 198
2008.	224 318	16 902	241 220	442	546
2008./2005. (%)	66,0	44,8	63,9	140,3	45,5

Kiadások

22. sz. tábla: Kiadások nagysága (eFt)

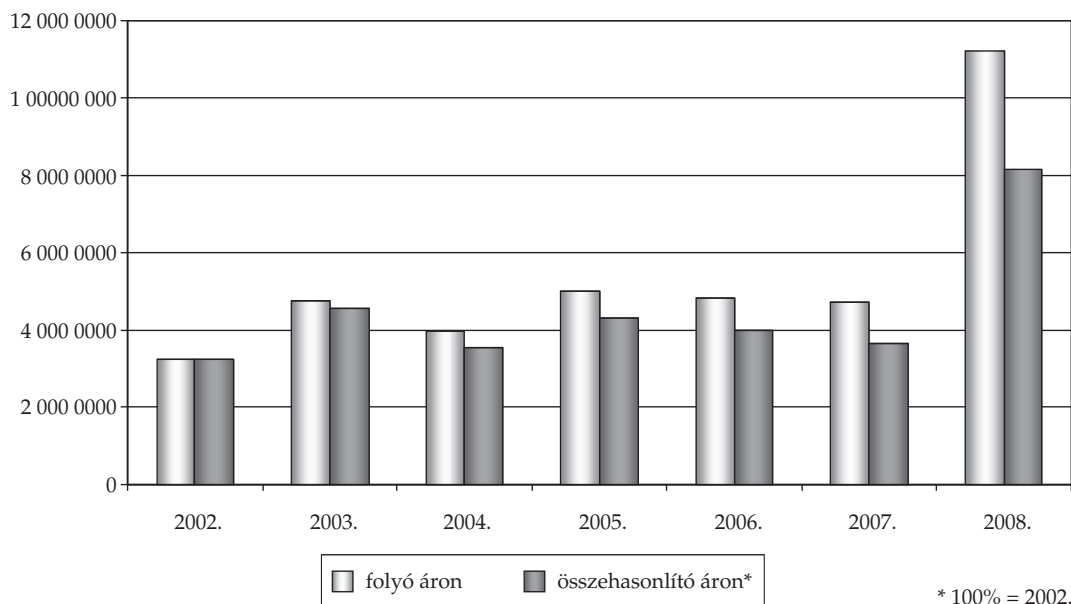
	Személyi juttatások	Munkaadókat terhelő járulékok	Dologi + egyéb folyó kiadás	Felújítás + felhalmozás	Kiadások összesen
2005. (eFt)	14 117 817	4 358 614	27 876 926	3 483 210	49 836 567
2008. (eFt)	37 148 115	11 966 006	58 427 525	4 751 966	112 293 612
2008./2005. (%)	263,1	274,5	209,6	136,4	225,3

23. sz. tábla: A kiadások összetételének változása % (összkiadás = 100%)

	Személyi juttatások	Munkaadókat terhelő járulékok	Dologi + egyéb folyó kiadás	Felújítás + felhalmozás	Kiadások összesen
2005. (eFt)	28,3	8,7	55,9	7,0	100,0
2008. (eFt)	33,1	10,7	52,0	4,2	100,0
2008./2005. (%)	116,8	121,8	93,0	60,5	100,0

6. sz. grafikon

A kiadások alakulása, 2002–2008. (eFt)

A tevékenység vizsgálata

Alkotó művelődési közösségek

Az alkotó művelődési közösség a 2008-as kitöltési útmutató szerint olyan állandó tagsággal rendelkező, rendszeresen foglalkozást tartó, többnyire vezetővel rendelkező csoport, amely az egyéni vagy közös alkotási folyamat eredményét közönség előtt is bemutathatja¹⁷. Az adatlap mindkét időszakban fő (gyűjtő) kategóriaként a művészeti, a népi előadó-művészeti és a tárgyalgó népművészeti csoportokat adta meg.

Az alkotó művelődési közösségek esetében mind a csoportok, mind pedig a tagok száma mintegy tizedével emelkedett a vizsgált időszakban. Az egy közösségre jutó foglalkozások száma ezzel szemben kissé csökkent, ami mögött egyes vélemények szerint a működés racionalizálása állhat. A bemutatkozások

¹⁷ Más források, mint az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztály Közművelődési stratégia 2007-2013, illetve a BMK minőségfejlesztési fogalom- és kategóriarendszere ettől kissé eltérő módon definiálják az egyes tevékenységi formákat, mi elemzésünkben azért ragaszkodunk az útmutatóhoz, mivel az adatszolgáltatók is ezt kapták kézhez.

száma – a foglalkozásokéval ellentétben – a közösségek számával arányosan emelkedett (24. sz. tábla).

A művészeti közösségeken belül egyfajta átrendeződést figyelhetünk meg: a művészeti csoportok száma és létszáma jelentősen nőtt (+22-26%), a népi előadó-művészetieké szinten maradt, míg a népművészeti tárgyalgóknál jelentős csökkenés (-23-29%) következett be (7. sz. grafikon).

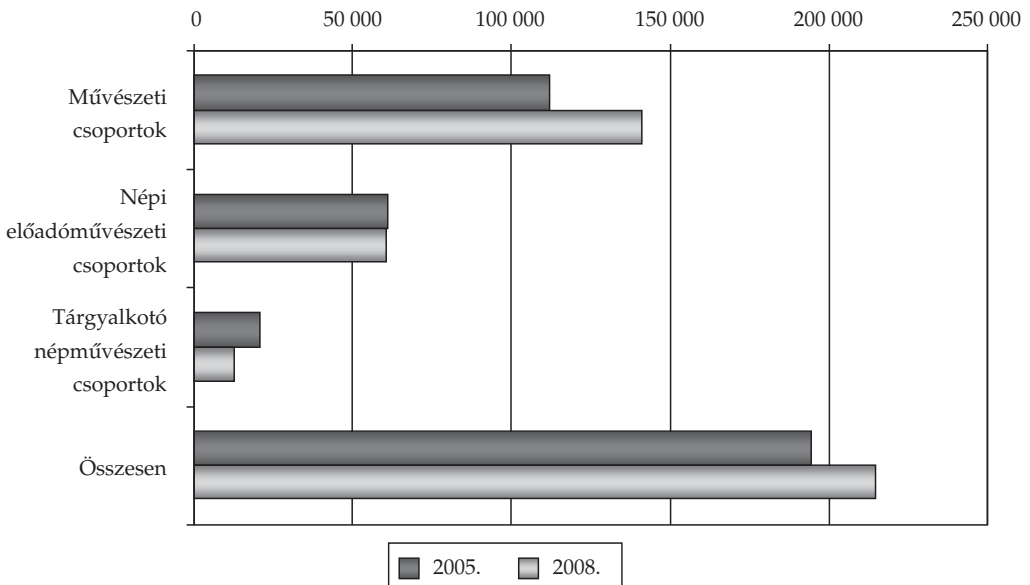
Az összes művészeti közösséget nézve, nagyobb mértékű növekedést a tagok számában Budapesten (+80%) és Heves megyében (+56%) figyelhetünk meg. A legnagyobb csökkenés Győr-Moson-Sopron megyében volt tapasztalható (-30%), Szabolcs-Szatmár-Bereg, Csongrád, Fejér, Somogy és Jász-Nagykun-Szolnok megyében mérsékeltabb, -10-20% közötti volt. E megyékben a csökkenést általában a nehezedő életkörülményekkel, a kereső tevékenység előtérbe kerülésével, az elszigeteltséggel, a szabadidő csökkenésével magyarázták, Győr-Moson-Sopronban pedig azzal, hogy kevesebben küldtek adatlapot.

A bemutatkozások száma általában a közösségek számával arányosan változott, de néhány he-

24. sz. tábla: Alkotó művelődési közösségek

	Közösségek száma	Tagok száma	Egy közösségre jutó tagok száma	Foglalkozások száma	Egy közösségre jutó foglalkozások száma	Bemutatkozások száma
2005. (fő)	9 842	194 193	19,7	362 519	36,8	60 611
2008. (fő)	10 681	214 665	20,1	367 713	34,4	65 916
2008./2005. (%)	108,5	110,5	101,9	101,4	93,5	108,8

7. sz. grafikon Művészeti közösségek – a tagok számának alakulása, 2005./2008 (fő)

lyen ettől eltérő tendenciát tapasztaltunk. BAZ, Nógrád, Szabolcs és Szolnok megyében a közösségek számának csökkenése ellenére nőtt a bemutatkozások száma, amit általában azzal magyaráztak, hogy egyre népszerűbbek a falunapok, különféle fesztiválok, amelyek a helyi művészeti csoportoknak bemutatkozási lehetőséget jelentenek. Emellett helyenként terjed az a szokás, hogy a művelődési közösségek „szomszédolnak” egymás településére, meghívják a más településeken működő művészeti csoportokat. Ezt a tendenciát segíti a kistérségi szintű közművelődési tevékenység erősödése, az erre irányuló pályázatok megjelenése is (pl. kistérségi közösségi műhelyek működése, kistérségi fesztiválok/rendezvények). Ahol a bemutatkozások számának növekedése elmaradt a

közösségektől (Veszprém, Zala), ott ezt arra vezették vissza, hogy a közösségek – nem jogi személyiségű szervezet lévén – nem kaphattak útiköltséget, illetve a rendezvények szervezői inkább a már ismert fellépőket vagy a tömegkultúra képviselőit hívják meg.

Igen nagy különbségek vannak a különböző nagyságú települések között abban, hogy az ott élőknek hány alkotó közösségbe van lehetőségük bekapcsolódni. Az ezer fő alatti településeken jó esetben egy, míg az ötvenezer feletti településeken több mint hetven közösség várja őket.

Az egy településre jutó tagok számában is igen nagy a különbség a nagyobb települések javára

(25. sz. tábla). Ha azonban az ezer lakosra jutó tagok számát nézzük, kiderül, hogy arányaiban az ötezer fő alatti településeken többen vesznek részt ezekben (8. sz. grafikon). Ez a tendencia a vizsgált időszakban annyiban változik, hogy 2008-ban megugrik a fővárosi művészeti csoportok tagjainak száma. Kérdéses azonban, hogy e mögött valós növekedés, vagy inkább a válaszadók körének változása áll, ahogy erre a fővárosról készült elemzés utal is.

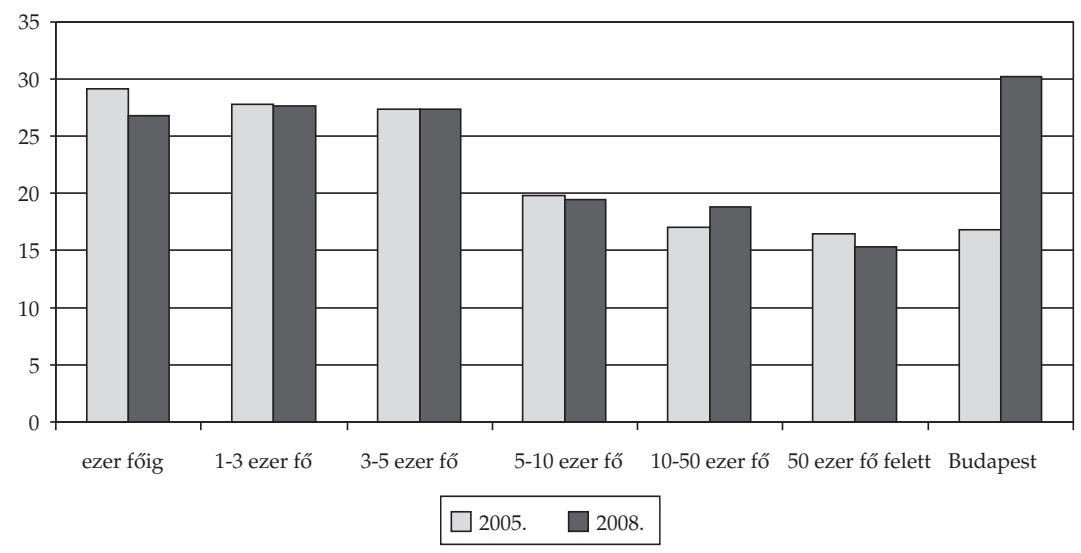
Klubok, körök, szakkörök

A klubok, körök, szakkörök az útmutató szerint olyan állandó tagsággal rendelkező, foglalkozásokat rendszeresen tartó, művelődő, társas közösségek, amelyek korcsoporttól függetlenül a társas együttlét örömeért, vagy valamely témakörben való mélyebb jártasság, ismeret megszerzéséért, többnyire szakmai vezető, vezetőség irányítása mellett vállalják szabadidejük hasznos eltöltését.

25. sz. tábla: Alkotó művelődési közösségek – az egy településre eső közösségek és tagok száma
Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	Közösségek száma (db)			Tagok száma (fő)		
	2005.	2008.	2008./2005. (%)	2005.	2008.	2008./2005. (%)
Ezer főig	0,8	0,9	109,7	14	12	89,3
1-3 ezer fő	2,7	2,9	105,4	49	49	99,9
3-5 ezer fő	5,6	5,3	95,6	103	103	99,4
5-10 ezer fő	7,4	7,4	99,3	137	134	97,8
10-50 ezer fő	17,0	18,7	109,7	328	360	109,8
50 ezer fő felett	73,2	70,6	96,5	1 574	1 464	93,0
Budapest	1 058,0	1 693,0	160,0	28 806	51 705	179,5
Átlag	3,9	4,3	110,9	77	87	113,0

8. sz. grafikon Alkotó művelődési közösségek – az ezer lakosra jutó tagok száma, 2005. és 2008.
Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot küldtek

Az adatlap mindkét időszakban alkategóriaként a nyugdíjas, gyermek, ifjúsági, családi és érdeklődési kör szerinti csoportokat adta meg.

E rendszeres művelődési forma esetén meglehetősen ambivalens kép rajzolódik ki az adatokból. Míg a csoportok száma jelentősen, mintegy a hatodával csökkent, addig a tagok száma majdnem a kétszeresére emelkedett (26. sz. tábla). A klubok számának csökkenését volt, ahol a munkaidő megnövekedésének, a mindennapi élet átalakulásának, az érdeklődés drasztikus hanyatlásának tudták be, volt ahol annak, hogy a megerősödő klubok, körök civil szervezetté alakulva máshogy jelennek meg a statisztikában.

A klubok számának csökkenésével és a tagok számának növekedésével az egy csoportra eső tagok száma 37 főről 88 főre, tehát több mint a duplájára nőtt négy év alatt. Volt olyan megye, amelyik elemzésében éppen emiatt meg is kérdőjelezte az adatok megbízhatóságát, mondván, esetleg a válaszadók összekeverhették a klubokat/szakköröket az alkotó művelődési közösségekkel.

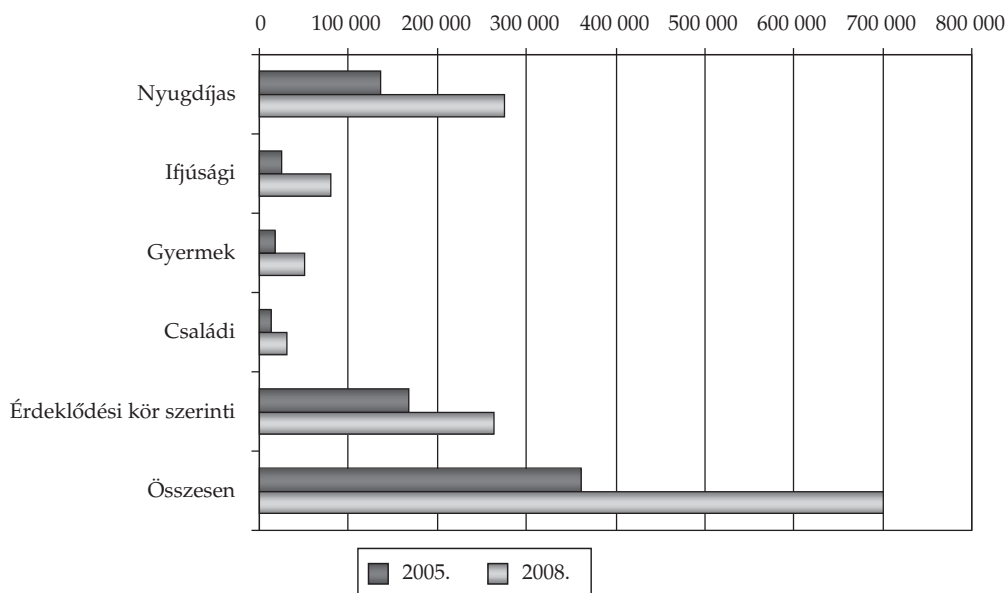
A csoportok száma mellett a foglalkozások, illetve a foglalkozások összes óraszámja is csökkent, ha az előbbinél kisebb mértékben is. Volt olyan megyei elemzés, amely a fenti jelenségeket a működés racionalizálásának, a költségek csökkentésének tudta be.

26. sz. tábla: Klubok, körök, szakkörök

	Csoportok száma	Tagok száma	Egy csoportra eső tagok száma	Foglalkozások száma	Egy csoportra eső foglalkozások száma	Foglalkozások összes óraszámja	Egy foglalkozásra eső óraszám
2005	9 629	361 077	37	272 725	28	813 283	3,0
2008	8 008	701 055	88	233 642	29	746 080	3,2
2008/2005 (%)	83,2	194,2	233,5	85,7	103,0	91,7	107,1

9. sz. grafikon

Klubok, körök, szakkörök – a tagok számának alakulása, 2005./2008 (fő)

A különböző típusokat nézve, a legnagyobb növekedést az ifjúsági és gyermekkluboknál láthatjuk, amelyek tagsága a korábbi háromszorosára nőtt (9. sz. grafikon). A nyugdíjas- és családi kluboknál a növekedés mintegy kétszeres, az érdeklődési kör szertieknél másfélszeres volt.

Az egyes megyéket nézve, a taglétszám emelkedése Komárom-Esztergom megyében volt a legmagasabb: több mint ötszörös. Bács-Kiskun megyében a 2005-ös érték

négyszeresét, Pest és Csongrád megyében pedig a háromszorosát érte el 2008-ban a taglétszám. A növekedés okáról megoszlottak a vélemények: volt, ahol a közösségi, társadalmi kapcsolatok felértékelődésére vezették vissza, volt ahol pedig arra, hogy a képzések, tanfolyamok számának csökkenésével a művelődési házak tevékenysége ebbe az irányába tolódott el.

Csökkenést csak két megyében, Baranyában és Vasban tapasztaltunk, de mértéke mindkét esetben csekély volt.

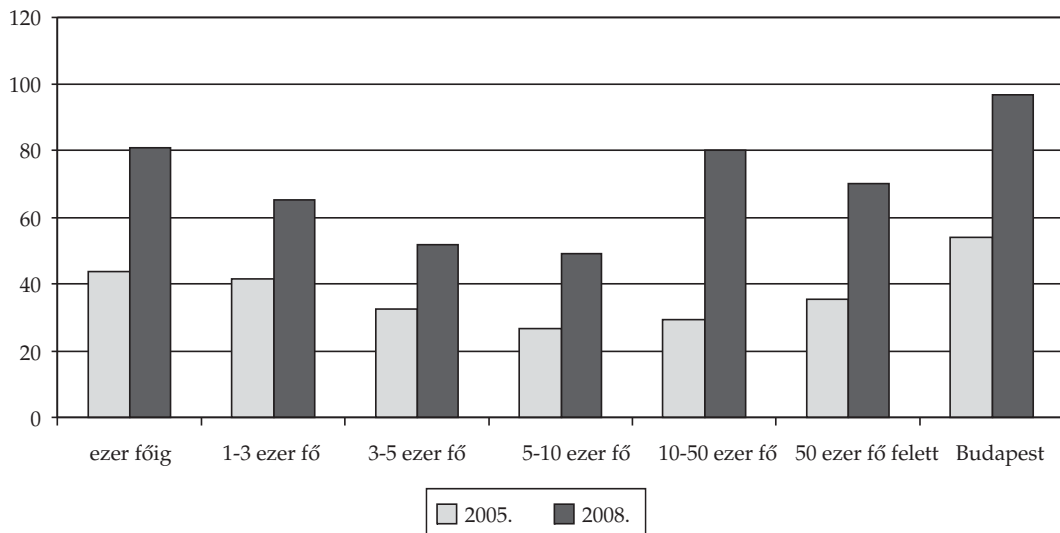
27. sz. tábla: Klubok, körök, szakkörök – az egy településre eső közösségek és tagok száma
Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	Közösségek száma (db)			Tagok száma (fő)		
	2005.	2008.	2008./2005. (%)	2005.	2008.	2008./2005. (%)
Ezer főig	0,9	0,9	95,9	21	37	179,0
1-3 ezer fő	2,6	2,1	80,5	73	115	157,8
3-5 ezer fő	4,1	3,0	73,1	122	195	160,0
5-10 ezer fő	6,0	6,1	102,6	185	340	183,6
10-50 ezer fő	14,9	13,6	91,0	565	1 530	270,9
50 ezer fő felett	75,8	63,4	83,7	3 396	6 698	197,2
Budapest	1 529,0	1 040,0	68,0	92 660	165 670	178,8
Átlag	3,8	3,3	85,0	144	285	198,4

10. sz. grafikon

Klubok, körök, szakkörök – az ezer lakosra jutó tagok száma, 2005. és 2008.

Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot küldtek

Az alkotó közösségekhez hasonlóan itt is nagy különbség van a klubok, csoportok számában településnagyság szerint. *Az ezer fő alatti településeken általában egy klub, csoport van, míg az ötvenezer feletti településeken körülbelül hetven között válogathatnak az ott élők.*

Az egy településre jutó tagok számában is igen nagy a különbség a nagyobb települések javára (27. sz. tábla). *Az ezer lakosra jutó tagok számában viszont eltérő tendenciát tapasztalunk, mint a művészeti közösségeknél: a legkisebb és a legnagyobb településeken a legmagasabb* (10. sz. grafikon). Ez a tendencia a vizsgált időszakban nagyjából változatlan, attól eltekintve, hogy 2008-ban a tíz és ötvenezer fő közötti településeken látható egy kiugrás.

Tanfolyamok

A tanfolyamokat az útmutató azonos érdeklődésű, különböző ismereteket elsajátító személyek számára szervezett képzési formaként határozta meg, melyek az adott téma szakemberei vezetésével működnek, esetenként számonkéréssel.

A tanfolyamoknál igen kedvezőtlen kép rajzolódik ki az adatokból: *a csoportok száma a négy évvel ezelőtti felére, a résztvevők száma pedig a kétharmadára zuhant vissza. Az egy csoportra jutó résztvevők száma viszont a negyedével nőtt, ami ugyan a költségcsökkentés egyik lehetséges módja, de kérdéses, milyen hatása lesz a tanfolyam színvonalára.* Különösen fontos a csoportlétszám a nyelvtanfolyamok esetében: itt az eleve túl magasnak mondható 21 fős átlagos csoportlétszám 31 főre emelkedett (28. sz. tábla).

A résztvevők számának nagyarányú csökkenését a megyei anyagok két fő, egymásnak részben elentmondó indokkal magyarázták. Az első szerint a tanfolyami képzés jól jövedelmező vállalkozássá vált, emiatt *megegyesedett a konkurencia*, a (művelődési házaktól független) felnőttképző szervezetek. A profitábilis tevékenységek kivonultak/kiszerve-

ződtek a művelődési házaktól, vagy ha maradnak, akkor a tanfolyamokat (főleg a nyelvit) ma már nem saját szervezésben bonyolítják le, hanem az oktató/szervező fél terembérléssel fizet, a hallgatók részvételi díját is ő kapja meg. Így a tanfolyam nem itt jelenik meg, hanem a külső szervezetek által tartott képzéseknél.

A másik vélemény szerint a képzési rendszer átalakulása hatással volt a szakképzésekre, tanfolyamokra is. *Egyre kisebb az igény a különféle tanfolyamokra, viszont nő a valamilyen papírt, bizonyítványt adó képzésekre.*

Megjelent olyan vélemény, hogy a pályázati lehetőségek közül az utóbbi években *elmaradtak* a képzésre, tanfolyamokra vonatkozó kiírások, ezért csökkent ezek száma, más vélemények szerint viszont vannak ilyen pályázatok, de ezeken a közművelődési intézmények nagy része önállóan nem, hanem csak együttműködő partnerként képes indulni.

Magyei szinten nézve a *legnagyobb csökkenést Tolna és Nógrád megyében tapasztaltuk*; itt a résztvevők száma a korábbinak alig hatodát tette ki 2008-ban¹⁸. Szintén jelentős, egyharmadnyi volt a visszaesés Heves, Szabolcs, Csongrád, Veszprém és Szolnok megyében. Növekedést egyedül Hajdú-Bihar megyében tapasztaltunk. Tolna, Nógrád, Heves és Csongrád megyében a csökkenéshez hozzájárulhatott a szervezetek számának visszaesése is.

Az egy településre jutó tanfolyami csoportok, illetve résztvevők számában még nagyobb különbségek mutatkoznak településnagyság szerint, mint a kötetlenebb együttlétet jelentő alkotó művelődési közösségeknél és kluboknál, szakköröknél. Ez rész-

18 Tolnában ehhez hozzájárult a népfőiskolák számának csökkenése is. Ehhez még hozzátehetjük, hogy a 2008-as adatlap nem rendelkezik arról, ezt a művelődési formát hol kellene feltüntetni – talán az ismeretterjesztési formákhoz lenne célszerű sorolni.

28. sz. tábla: Tanfolyamok

	Csoportok száma	Résztvevők száma	Egy csoportra jutó résztvevők száma	Alkalmak száma	Egy csoportra jutó alkalmak száma
2005. (fő)	6 965	240 757	34,6	143 568	20,6
2008. (fő)	3 528	154 876	43,9	79 577	22,6
2008./2005. (%)	50,7	64,3	127,0	55,4	109,4

ben abból adódik, hogy egy kisebb településen egy adott irányú képzés természetesen kevesebb embert érdekelhet, de abból is, hogy a kisebb településeken a lakosság általában véve jóval kevésbé nyitott a különböző felnőttképzési formákra, életkorából, alacsonyabb iskolai végzettségéből (és jövedelméből) adódóan. Emiatt az ezer lakosra jutó résztvevők számánál is megmarad a nagyobb települések előnye. A vizsgált időszakban – a helyzet általános romlása mellett – a településméret szerinti egyenlőtlenségek tovább erősödtek (29. sz. tábla és 11. sz. grafikon).

Saját szervezésű képzések

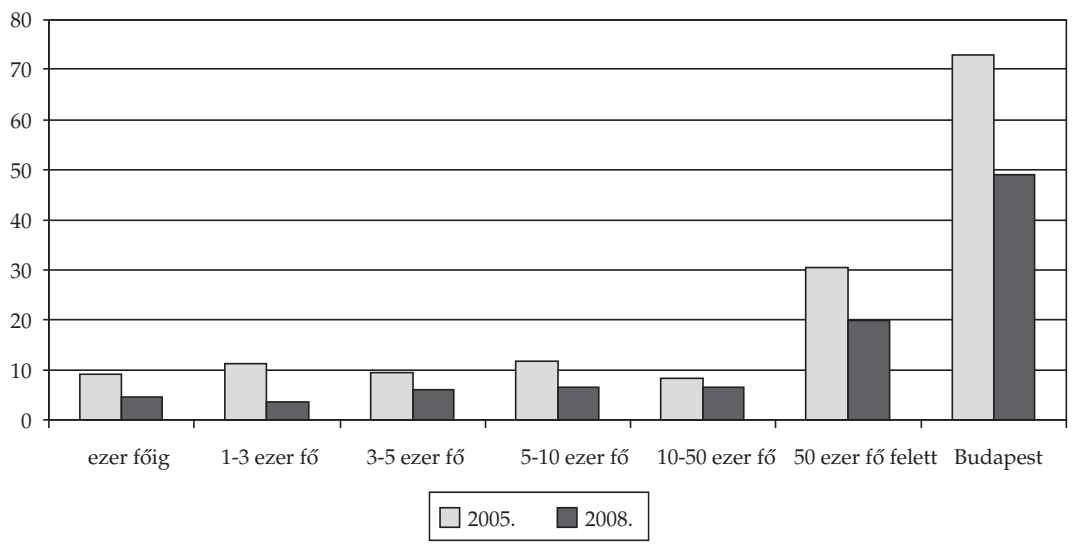
A képzés fogalmát sem a 2005-ös, sem a 2008-as útmutató nem definiálta, ez az egyéb művelődési formáktól való elkülönítésük miatt szükséges lehet. A képzések elemzésénél az adatok értékelését nagyban megnehezítik az adatlap változásai. 2008-ban az adatlap külön kérte a saját szervezésű és az együttműködő partnerrel szervezett képzéseket, míg 2005-ben csak „az adatszolgáltató által szervezett képzéseket”. Most már kideríthetetlen, hogy 2005-ben a kitöltők az együttműködő partnerrel szervezett képzéseket hol tüntették fel.

29. sz. tábla: Tanfolyamok – az egy településre eső alkalmak és résztvevők száma
Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	Csoportok száma (db)			Részítvevők száma (fő)		
	2005.	2008.	2008./2005. (%)	2005.	2008.	2008./2005. (%)
Ezer főig	0,3	0,1	49,3	4,3	2,1	48,8
1-3 ezer fő	1,0	0,6	58,7	19,6	6,4	32,5
3-5 ezer fő	2,1	1,3	61,8	35,3	23,3	65,9
5-10 ezer fő	4,4	2,0	44,9	80,4	45,8	57,0
10-50 ezer fő	6,9	3,6	51,3	159,3	126,3	79,3
50 ezer fő felett	86,9	32,2	37,0	2 902,9	1 888,5	65,1
Budapest	2 297,0	1 352,0	58,9	124 726,0	83 760,0	67,2
Átlag	2,8	1,4	51,8	95,7	62,9	65,7

11. sz. grafikon

Tanfolyamok – az ezer lakosra jutó résztvevők száma, 2005. és 2008.
Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot küldtek

Ha csak a saját szervezésű képzéseket vizsgáljuk, a helyzet egyértelműen rosszabbodott: a csoportok és a résztvevők száma a négy évvel korábbinak felére csökkent. Ha viszont az együttműködésben szervezett képzéseket is hozzászámítjuk, akkor az előbbi mutató a 2005-ös értékhez képest 80%-kal, utóbbi pedig 132%-kal nő.

A saját szervezésű képzések csökkenését a megyei elemzések arra vezetik vissza, hogy a művelődési házak néhány kivétellel (ami főleg a nagyobb intézményeket jelenti) nem tudtak a felnőttképzés, vagy a művelődési iskolai alapképzés bázisává válni. Kevés az akkreditált intézmény, van olyan megye, ahol például egy sincs. A képzéseket profi, erre a célra jól szervezett cégek, vállalkozások végzik, a művelődési házak inkább csak bérbe adják terméiket számukra. Az együttműködésben szervezett képzések nagy számát volt,

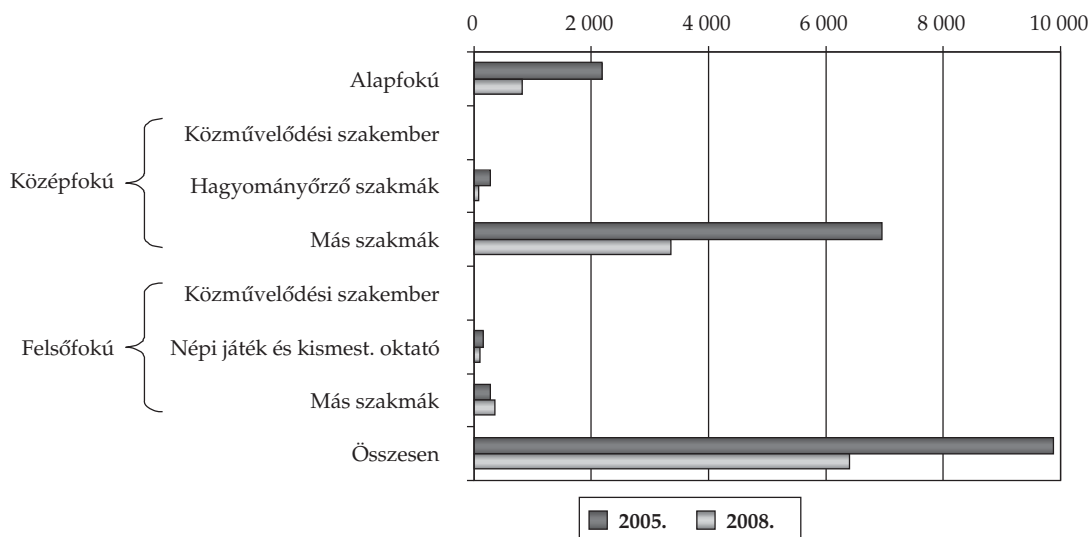
ahol azzal magyarázták, hogy így a művelődési házak mint konzorciumi partnerek tudtak pályázatokon indulni (Zala, Baranya). Viszont a fentiek miatt fennáll annak a veszélye, hogy a megfelelő pályázatok kifutásával e forma népszerűsége is hanyatlani fog (30. sz. tábla).

A saját képzéseken belül a résztvevők száma az alapfokú képzéseknél az egyharmadára csökkent. Szintén jelentős a visszaesés a hagyományörző szakmák, illetve a népijáték és kismesterségek oktatói képzése esetén, mind közép-, mind pedig felsőfokon. Jelentős növekedést csak a közművelődési szakemberek képzésénél láthatunk. Az egyéb felsőfokú képzéseknél kisarányú növekedés látszott, de a résztvevők száma – a közművelődési emberképzéshez hasonlóan – igen alacsony volt (12. sz. grafikon).

30. sz. tábla: Képzések

	2008. csak saját szervezésű			2008. együttműködő partnerrel közösen szervezettek is		
	Csoportok száma (db)	Tanulók száma (fő)	Egy csoportra eső tanulók száma (fő)	Csoportok száma (db)	Tanulók száma (fő)	Egy csoportra eső tanulók száma (fő)
2005.	711	12 036	17	711	12 036	17
2008.	319	6 300	20	1 277	27 885	22
2008./2005. (%)	44,9	52,3	116,7	179,6	231,7	129,0

12. sz. grafikon Saját képzések – a résztvevők számának alakulása, 2005./2008. (fő)

Az egyes megyéket vizsgálva a saját szervezésű képzésekben részt vevők száma Hajdú-Bihar, Békés, Veszprém, Csongrád és Baranya megyében, valamint Budapesten csökkent a leginkább, míg nagyobb mértékű növekedést Bács-Kiskun, Tolna, BAZ, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Vas és Győr-Moson-Sopron megyében lehetett tapasztalni.

Ha figyelembe vesszük az együttműködésben szervezett képzéseket, akkor (főleg a lista alján) eltérő eredményt kapunk: a helyzet 2005-höz képest leginkább Fejér, Nógrád, Zala és Komárom-Esztergom megyében romlott, a legnagyobb javulás pedig Pest, BAZ, Tolna és Győr-Moson-Sopron megyében mutatkozott.

31. sz. tábla: Saját szervezésben, ill. együttműködő partnerrel szervezett képzések – az egy településre eső alkalmak és résztvevők száma

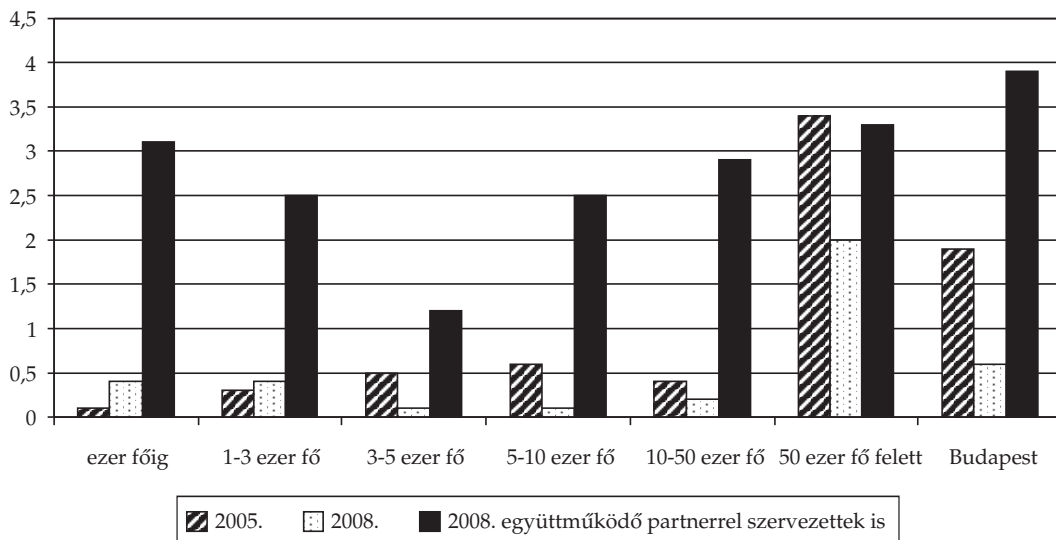
Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	Csoportok száma (db)				Résztevők száma (fő)			
	2005.	2008.	2008. együttműködő partnerrel	2008./2005.*	2005.	2008.	2008. együttműködő partnerrel	2008./2005.*
Ezer főig	0,0	0,0	0,0	178,3	0,1	0,2	1,4	304,2
1-3 ezer fő	0,0	0,0	0,2	125,5	0,4	0,6	4,4	144,4
3-5 ezer fő	0,2	0,0	0,3	10,2	1,8	0,5	4,5	27,7
5-10 ezer fő	0,2	0,1	0,8	32,4	3,8	1,0	17,0	27,2
10-50 ezer fő	0,5	0,2	2,4	46,7	8,5	3,5	55,3	41,3
50 ezer fő felett	17,4	9,3	16,0	53,2	320,9	193,7	317,0	60,4
Budapest	219,0	62,0	263,0	28,3	3 302,0	1 060,0	6 618,0	32,1
Átlag	0,3	0,1	0,5	45,9	4,8	2,6	11,3	53,5

*Csak saját képzés

13. sz. grafikon Saját szervezésű képzések – az ezer lakosra eső résztvevők száma, 2005. és 2008.

Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot küldtek

Saját szervezésű képzés indítása a tízezer, de inkább ötvenezer fő alatti településeken alig fordul elő. Más szervezettel való együttműködésben megvalósított képzésekre is inkább a nagyobb, legalább háromezer fős települések művelődési házai, szervezetei képesek (31. sz. tábla).

Az együttműködés jelentősége tehát igen nagy: a kisebb települések szervezetei nélküle szinte egyáltalán nem tudnak képzést indítani, a nagyobb településeken pedig a résztvevők számának növeléséhez tud jelentősen hozzájárulni.

Az ezer lakosra vetített résztvevőszám szerint az együttműködésben megvalósított képzések hozzájárulhatnak a településnagyság szerinti különbségek enyhítéséhez (13. sz. grafikon).

Külső szervezésű képzések

A külső szervezetek által megvalósított képzések esetében (ez a művelődési házak szempontjából természetesen jelent) kapott kép nem egyértelmű. Míg a résztvevők száma a felére csökkent, addig az alkalmak száma majdnem 20%-kal nőtt. Az igénybevétel időtartama majdnem harmadával csökkent (32. sz. tábla).

Ahogy az korábban már felmerült, lehetséges, hogy a csökkenő igénybevételben közrejátszik, hogy a művelődési házak által nyújtott infrastruktúra,

felszereltség nem felel meg a piac igényeinek. Kisebbségi településeken, ahol iskola sincs, feltehetőleg infrastruktúra (és kereslet) hiányában máshol sem igen szerveznek képzéseket, a konkurencia elszívó hatása főleg a nagyobb településeken érvényesülhet.

A résztvevők száma legnagyobb mértékben Baramya (nyolcszoros), Somogy (hatszoros) és Komárom-Esztergom megyében (háromszoros) nőtt, a legnagyobb csökkenést (a korábbi érték kevesebb, mint tizedére) Szabolcs, Vas, Békés, Heves megyében tapasztaltuk.

A külső szervezésű képzéseknél kisebb különbségeket tapasztaltunk településnagyság szerint, mint a saját képzéseknél, de az egyenlőtlenségek itt is jelentősek (33. sz. tábla).

Az ezer lakosra jutó résztvevők számát nézve látszik, hogy nem Budapesten, hanem a nagyvárosokban a legnagyobb a résztvevők aránya a lakossághoz képest, a tíz-ötvenezer lakosúak esetében viszont elmarad a várhatótól (14. sz. grafikon).

2005. és 2008. között a helyzet általános romlása mellett fennmarad az ötvenezer feletti települések vezető szerepe, a kisebb települések lemaradása viszont drámai méreteket ölt.

32. sz. tábla: Külső szervek által megvalósított képzések

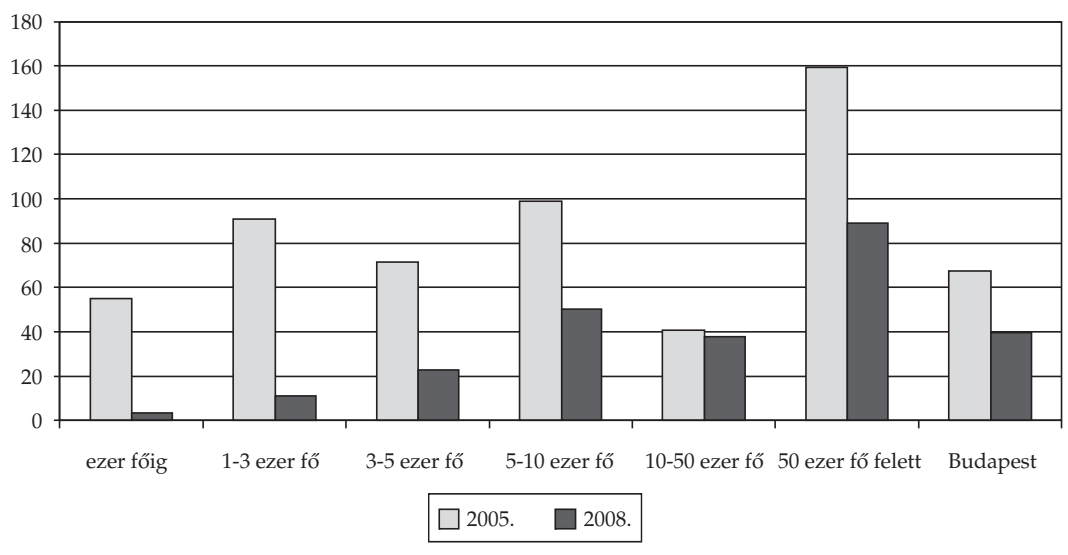
	Alkalmak száma	Összes időtartam (órában)	Egy alkalomra eső órák száma	Résztvevők száma	Egy alkalomra eső résztvevők száma
2005.	61 833	351 961	5,7	818 573	13,2
2008.	73 485	247 561	3,4	403 243	5,5
2008./2005. (%)	118,8	70,3	59,2	49,3	41,5

33. sz. tábla: Külső képzések – az egy településre eső alkalmak és résztvevők száma

Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	Alkalmak száma (db)			Résztvevők száma (fő)		
	2005.	2008.	2008./2005. (%)	2005.	2008.	2008./2005. (%)
Ezer főig	2	1	25,4	26	2	5,9
1-3 ezer fő	12	9	78,3	161	19	12,0
3-5 ezer fő	26	78	298,5	270	85	31,4
5-10 ezer fő	80	72	90,3	685	347	50,7
10-50 ezer fő	65	115	177,1	776	716	92,2
50 ezer fő felett	890	971	109,1	15 214	8 499	55,9
Budapest	8 294	7 796	94,0	115 024	67 161	58,4
Átlag	25	30	121,5	325	164	50,3

14. sz. grafikon Külső szervezésű képzések – az ezer lakosra eső résztvevők száma, 2005. és 2008. Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot küldtek

Ismeretterjesztés (ismeretterjesztő előadások, nyári egyetem, szabadegyetem, konferencia, előadás)

Az útmutató szerint az ismeretterjesztés fogalmába a különböző témákkal foglalkozó, többnyire specializált, összefüggő ismereteket nyújtó előadások (ankét, vita, beszámoló) tartoznak. A két fő kategóriát a tudományos ismeretterjesztő előadások és a konferenciák, tanácskozások, előadássorozatok, szabadegyetemek jelentették.

Az ismeretterjesztés különböző formáinak látogatószáma a négy évvel korábbi értéknek *bő felét* (57,8%-át) tette ki 2008-ban. Az alkalmak száma ennél kisebb arányban (74,4%) csökkent, ami azt jelenti, hogy a rendezvények a korábbinál kisebb létszámúak lettek (34. sz. tábla).

A tudományos ismeretterjesztő előadások látogatóinak száma a 2005-ös érték felére esett vissza, a konferenciák, tanácskozások, szabadegyetemek esetében a csökkenés 10%-os volt (15. sz. grafikon).

Az ismeretterjesztő előadások népszerűségének csökkenése részben a szükséges anyagi források hiányából adódhat: *kevesebb pénz jut a komolyabb szakelőadásokra.* Egy másik ok az emberek érdeklődésének változása: az ismeretszerzés terén egyre inkább olyan programokon vesznek részt szívesen, amelyekről valamilyen „hasznot” remélhetnek, például

hasznosítható tudást, praktikus ismereteket. Egyéb téren pedig inkább a könnyedebb műfajok felé fordult az érdeklődés. Mindehhez hozzájárul még a technika fejlődése, az internet robbanásszerű terjedése. A megyei elemzésekben olyan vélemény is megjelent, hogy a fiatal korosztály teljesen idegennek érzi a hagyományos ismeretterjesztési formákat.

A Vas megyei elemzés összeállítói a látogatószám csökkenését pozitívan fogták fel: szerintük ez az események egyre rangosabbá válást jelzi, ahol is nem feltétlenül a mennyiség játszik szerepet, hanem a tartalmas és valódi ismereteket átadó formák kerülnek előtérbe.

A látogatószám csökkenése Csongrád, Szolnok és Békés megyében volt a legnagyobb, növekedést sehol sem tapasztaltunk. Komárom és Heves megyében erősen nőtt az ismeretterjesztő alkalmak száma: előbbi esetében ez arra vezethető vissza, hogy a megyei közművelődés pályázatok révén elnyerhető összegekkel, megyei szervezésű szabadegyetemmel segíti az önképzés e formáját.

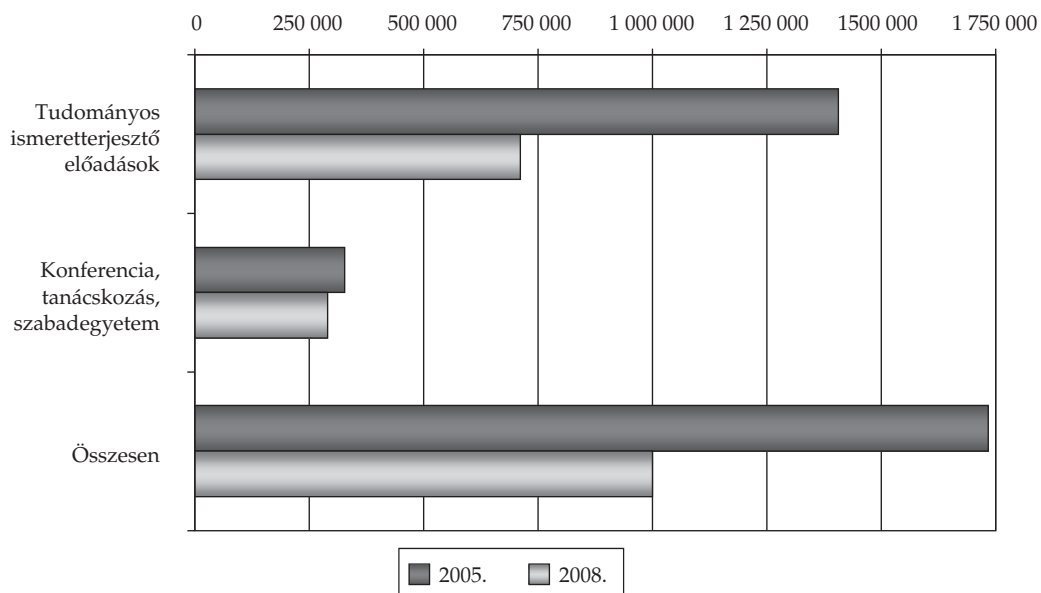
A településnagyság szerinti különbségek 2005. és 2008. között csökkentek; ez azonban nem a helyzet javulásából következett, hanem abból, hogy a nagyobb településeken a csökkenés még nagyobb arányú volt, mint a kisebbeken (35. sz. tábla, 16. sz. grafikon).

34. sz. tábla: Ismeretterjesztés

	Alkalmak száma	Résztevők száma	1 alkalomra jutó résztvevők száma
2005.	35 097	1 733 700	49
2008.	26 110	1 001 405	38
2008./2005. (%)	74,4	57,8	77,6

15. sz. grafikon

Ismeretterjesztés – a résztvevők számának alakulása, 2005./2008. (fő)

35. sz. tábla: Ismeretterjesztés – az egy településre eső alkalmak és résztvevők száma

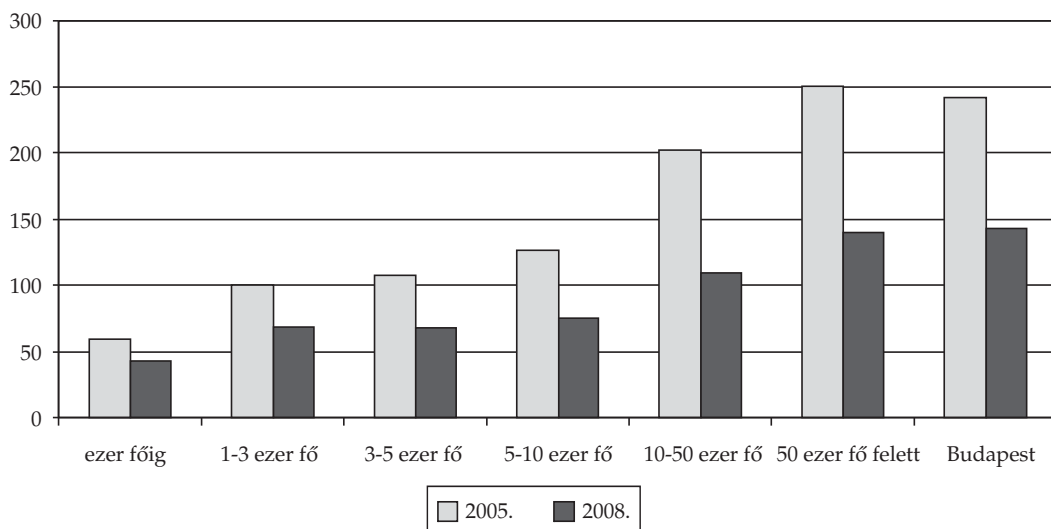
Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	Alkalmak száma (db)			Résztevők száma (fő)		
	2005.	2008.	2008./ 2005. (%)	2005.	2008.	2008./ 2005. (%)
Ezer főig	1	1	79,3	27	19	70,9
1-3 ezer fő	4	4	91,0	176	122	69,1
3-5 ezer fő	8	7	86,1	406	254	62,6
5-10 ezer fő	17	13	76,1	875	520	59,5
10-50 ezer fő	55	56	101,6	3 886	2 099	54,0
50 ezer fő felett	603	287	47,6	23 933	13 354	55,8
Budapest	7 622	6 372	83,6	413 615	244 738	59,2
Átlag	14	11	76,0	689	407	59,0

16. sz. grafikon

Ismeretterjesztés – az ezer lakosra eső résztvevők száma, 2005. és 2008.

Bázis: azok a települések, ahomán legalább egy adatlapot küldtek

Kiállítások, műsorok, rendezvények

Az ide tartozó formákat az útmutató egyik évben sem definiálta. Az események számának, látogatottságának értékelését ismét megnehezítették az adatlap változásai. Míg 2005-ben az adatszolgáltatótól kérték a vetélkedők, versenyek adatait, addig 2008-ban nem. 2005-ben a népművészeti rendezvények külön blokkban, részletesen kifejtve szerepeltek, míg 2008-ban a művészeti eseményeken belül húzódnak meg. Ennél is fontosabb változtatás, hogy 2008-ban megszűnt a közösségi rendezvényeken belül a „népünnepély, falunap, búcsú” kategória, ehelyett az adatlap a fesztiválokhoz hasonlóan összesítést kért arról, hogy a többi rendezvényből hány zajlott falunap keretében. Ezt a változtatást a falunapok „gyűjtő” jellege miatt jogosnak tartjuk, így azonban maguknak a falunapoknak számát, látogatottságát elveszítettük¹⁹.

A rendezvényeket az összehasonlíthatóság kedvéért a falunapok és vetélkedők nélkül véve, mind a látogatók, mind pedig az alkalmak számát te-

¹⁹ Hiába összesíti az adatlap azt, hogy a különböző közösségi rendezvényekből hány történt falunap keretében, az átfedések miatt így a falunapok számáról nem tudunk meg semmit.

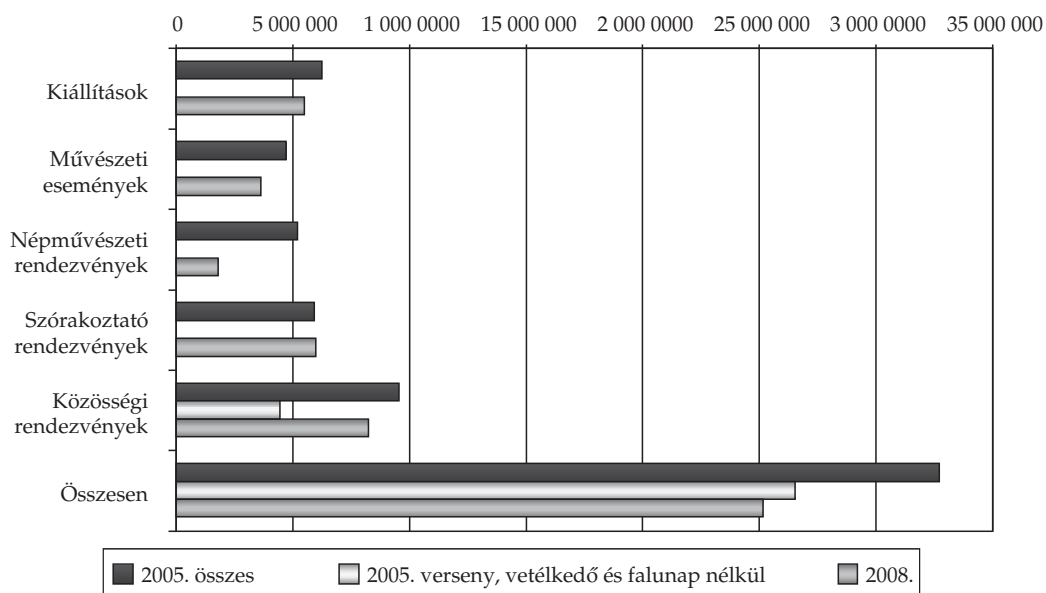
kintve kismértékű, 5-7%-os csökkenést látunk. Ez gyakorlatilag az adatszolgáltatók számának csökkenéséből is adódhat (ahogy korábban írtuk, ennek mértéke 8% volt). Egyenként elemezve viszont az egyes rendezvény-típusokat, a kapott adatok ellentmondani látszanak tapasztalatainknak. Így nehezen hihető pl. a kiállítások számának és látogatottságának csökkenése. Ugyanez a helyzet a népművészeti rendezvényekkel: a náluk tapasztalható mintegy 60%-os visszaesést inkább az adatlap változása következményének tulajdonítjuk, semmint tényleges csökkenésnek gondolnánk (36. sz. tábla és 17. sz. grafikon).

A településnagyság szerinti különbségek a kiállítások, műsorok, rendezvények terén (a falunapok, vetélkedők, versenyek nélkül véve) aránylag kisebbek. Az ezer lakosra eső résztvevő számát tekintve a nagyvárosok vezetnek. Budapest e tekintetben elmarad a többi településkategóriától, ami feltehetően az ott működő specializált intézmények – múzeumok, galériák, szórakozóhelyek – széles kínálatára vezethető vissza. A kisebb települések lemaradása ténylegesen, s nem csak relatíve, a nagyobb települések romlása miatt csökken (37. sz. tábla és 18. sz. grafikon).

36. sz. tábla: Kiállítások, műsorok, rendezvények

	2005. vetélkedőkkel, versenyekkel és falunapokkal együtt			2005. vetélkedők, versenyek és falunapok nélkül		
	Alkalmak száma összesen	Látogatók / nézők száma összesen	1 alkalomra jutó résztvevők száma	Alkalmak száma összesen	Látogatók / nézők száma összesen	1 alkalomra jutó résztvevők száma
2005.	132 377	32 718 171	247	119 268	26 548 053	223
2008.	111 099	25 177 296	227	111 099	25 177 296	227
2008./2005. (%)	83,9	77,0	91,7	93,2	94,8	102,0

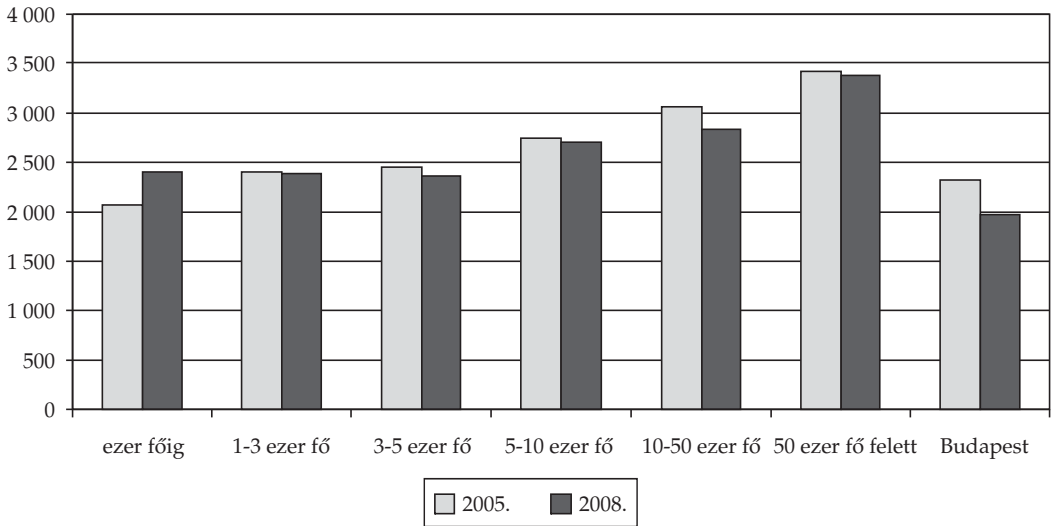
17. sz. grafikon Kiállítások, műsorok, rendezvények – a látogatók számának alakulása, 2005./2008. (fő)

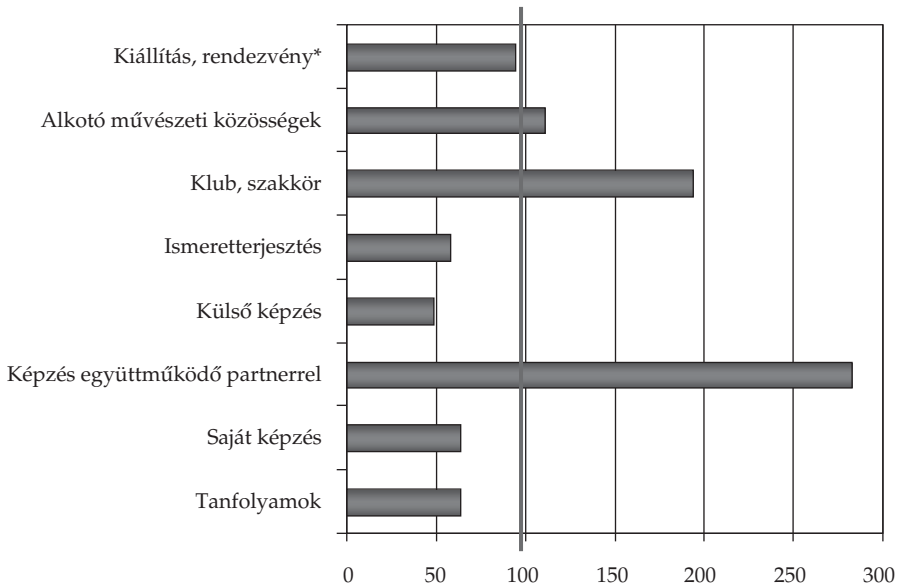
37. sz. tábla: Kiállítások, műsorok, rendezvények – az egy településre eső alkalmak és résztvevők száma
Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	Alkalmak száma (db)			Résztevők száma (fő)		
	2005.	2008.	2008./2005. (%)	2005.	2008.	2008./2005. (%)
Ezer főig	12	12	95,5	969	1 092	112,6
1-3 ezer fő	33	31	94,2	4 223	4 232	100,2
3-5 ezer fő	43	46	107,2	9 277	8 879	95,7
5-10 ezer fő	73	73	99,4	19 021	18 712	98,4
10-50 ezer fő	216	187	86,9	58 762	54 174	92,2
50 ezer fő felett	1 093	932	85,2	325 847	322 457	99,0
Budapest	11 811	13 267	112,3	3 985 586	3 379 815	84,8
Átlag	47	45	95,2	10 552	10 226	96,9

18. sz. grafikon Kiállítások, műsorok, rendezvények* – az ezer lakosra eső résztvevők száma, 2005. és 2008.
Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot küldtek

19. sz. grafikon A látogatószám változása 2002. és 2008. között (2005. = 100%)

* falunap és verseny, vetélkedő nélkül

Az összes látogató száma

Szakmai szempontból igen fontos mérőszám lenne az összes látogató száma, mivel egy összefoglaló mutató formájában jeleníti meg a szervezet tárgyévi aktivitását, s így a környezetet, a fenntartó felé könnyen kommunikálható. Az adatok összehasonlíthatóságát azonban számos, korábban már leírt probléma nehezítette, ezért összes látogatószámot nem számítottunk. Pontos adatok híján is tehetünk azonban néhány kijelentést a látogatói kör változásairól. *A látogatói kör összetétele nagyban megváltozott: nőtt néhány rendszeres művelődési forma, az alkotó művelődési közösségek és a klubok/körök/szakkörök tagsága, viszont csökkent a tanfolyamokon, képzéseken résztvevők száma, kivéve az együttműködő partnerrel szervezetteket.* A tanfolyamok és a képzések mellett az ismeretterjesztés más formái is veszítettek látogatóikból – összességében véve a közművelődési szervezetek tevékenysége a tudásközvetítés felől inkább a közösségi művelődési és a kötetlenebb társas formák felé látszik eltolódni (19. sz. grafikon). Megjelentek a megyei elemzésekben azonban olyan vélemények is, amelyek utóbbiak esetében a számokban érzékelhető növekedés valóságát megkérdőjelezzik, s a közösségi együttlét alkalmainak kiüresedését emelik ki.

A különböző programtípusokat tekintve a legnyilvánvalóbb egyenlőtlenségek a résztvevők/tagok számában

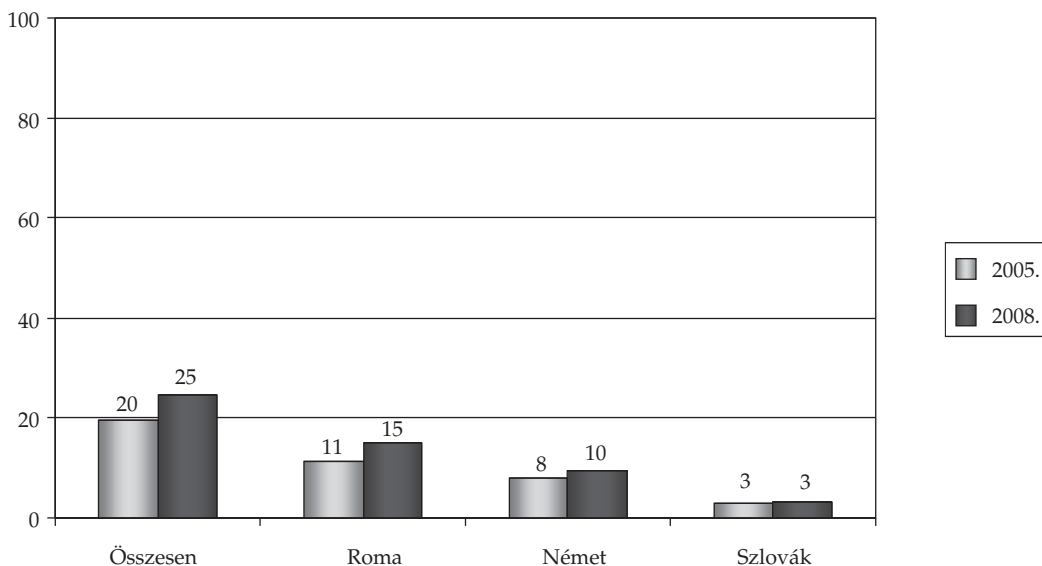
az ezer fő alatti és az ötvenezer fő feletti települések között a saját képzések, a tanfolyamok és az ismeretterjesztés terén jelentkeztek, a legkisebbek pedig az alkotó művészeti közösségek, a klubok-szakkörök és az együttműködésben szervezett képzések esetén voltak.

Nemzeti/etnikai kisebbségekkel kapcsolatos közművelődési feladatok ellátása

Több megyei elemzés (Heves, Veszprém) is felhívja a figyelmet arra, hogy a kisebbségi feladatokkal való foglalkozás meghatározatlansága miatt „puha” mutató, mögötte pontos meghatározás hiányában többfajta megfontolás és gyakorlat állhat. Így többek között jelentheti, hogy a helyben működő kisebbségi önkormányzat kulturális kezdeményezéseinek megvalósítását az intézmény segíti; kizárólag a kisebbségi kultúra ápolására alakult állandó művelődő közösség reprezentálja a kisebbségi közművelődési feladattal való foglalkozást, a közművelődési tevékenységek bármelyikén van kisebbséghez tartozó, eseti vagy rendszeres látogató, tag.

A nemzetiségi/etnikai kisebbségekkel foglalkozó szervezetek aránya négy év alatt 20%-ról 25%-ra nőtt. A három legnépesebb kisebbség, a roma, a német és a szlovák esetén egyaránt növekedést tapasztalhattunk, ezen belül is legnagyobb mértékben a roma kisebbség esetében (11%-ról 15%-ra) (20. sz. grafikon).

20. sz. grafikon Nemzetiségi/etnikai kisebbségi közművelődési feladatokkal foglalkozók aránya (%)

A kisebbségekkel kapcsolatos feladatellátás erősödését van, ahol az erre vonatkozó pályázati lehetőségek bővülésének tulajdonítják (a romák esetén), más esetben pedig a megerősödött nemzetiségi oktatásnak (óvoda, iskola). Utóbbi jelenség annak is köszönhető, hogy a nemzetiségi oktatási intézményeknél nincs létszámlimit, a települések bármely alacsony létszámú osztály indításánál is jogosultak az oktatási fejkvótára. Ezeken a településeken a művelődési házban vannak azok az iskolai foglalkozások (pl. néptánc), amelyekhez nagyobb tér szükséges.

2008-ban arányaiban Tolna, Hajdú-Bihar, Pest és Baranya megyében foglalkozott a legtöbb településen legalább egy adatszolgáltató nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos feladatokkal,

a legkisebb arányban pedig Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala és Somogy megyében (38. sz. tábla).

A roma kisebbséggel Hajdú-Bihar, Tolna és Nógrád megyében foglalkoztak a legtöbb településen. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében – a roma kisebbség jelentős száma ellenére – viszonylag kevés településen foglalkoztak e célcsoporttal.

Érdemes még kiemelni, hogy a roma kisebbséggel kapcsolatos közművelődési feladatokkal inkább a nagyobb településeken foglalkoznak, holott e kisebbség igen jelentős számban és arányban van jelen a kisebb településeken. Bár a helyzet e tekintetben 2008-ra kissé javult, a kistelepülések még mindig jelentős elmaradást mutatnak e téren (39. sz. tábla).

38. sz. tábla: A települések hány%-án foglalkozik legalább egy közművelődési szervezet a nemzeti kisebbségekkel, ill. a roma kisebbséggel?

Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	Bármelyik kisebbség			Roma kisebbség		
	2005.	2008.	2008./2005. (%)	2005.	2008.	2008./2005. (%)
Baranya	25,9	33,2	128,2	10,3	15,3	148,4
Bács-Kiskun	16,8	26,9	160,0	12,6	16,8	133,3
Békés	30,7	25,3	82,6	21,3	18,7	87,5
Borsod-A-Z	14,0	15,1	108,0	13,4	13,7	102,1
Csongrád	13,3	25,0	187,5	5,0	18,3	366,7
Fejér	13,9	15,7	113,3	5,6	3,7	66,7
Győr-M-S	6,6	8,2	125,0	2,7	3,3	120,0
Hajdú-Bihar	32,9	36,6	111,1	28,0	32,9	117,4
Heves	19,0	24,0	126,1	18,2	23,1	127,3
Jász-N-Sz	23,1	23,1	100,0	23,1	23,1	100,0
Komárom-E	27,6	30,3	109,5	6,6	9,2	140,0
Nógrád	26,7	29,0	108,6	17,6	25,2	143,5
Pest	29,9	33,7	112,5	13,9	18,2	130,8
Somogy	9,8	12,2	125,0	7,8	10,6	136,8
Szabolcs-Sz-B	16,2	18,8	116,2	16,2	18,3	113,5
Tolna	39,4	45,0	114,0	21,1	25,7	121,7
Vas	8,8	10,6	121,1	3,2	3,7	114,3
Veszprém	18,9	24,0	126,8	6,9	7,8	113,3
Zala	7,8	10,5	135,0	5,8	8,6	146,7
Budapest	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Átlag	18,1	21,5	118,7	11,4	14,0	123,2

39. sz. tábla: A települések hány %-án foglalkozik legalább egy közművelődési szervezet a roma kisebbséggel?

Bázis: azok a települések, ahonnan legalább egy adatlapot visszaküldtek

	2005.	2008.	2008./2005. (%)
Ezer főig	4,9	6,5	132,1
1-3 ezer fő	12,8	16,8	131,4
3-5 ezer fő	20,1	24,4	121,4
5-10 ezer fő	31,7	33,8	106,5
10-50 ezer fő	38,2	43,1	112,8
50 ezer fő felett	85,0	85,0	100,0
Budapest	100,0	100,0	100,0
Átlag	11,4	14,0	123,2

Összegzés

Az összehasonlíthatóság terén jelentkező problémák, bizonytalanságok ellenére kirajzolódik néhány változási irány.

- Az adatlapot beküldők száma évről-évre jelentős mértékű ingadozást mutat, 2005. óta csökkenő tendencia jellemző. 2008-ban 2005-höz képest 8%-kal kevesebben küldtek be adatlapot; a legnagyobb visszaesés a 10-50 ezer fős települések esetén következett be.
- Azoknak a településeknek a száma, ahonnan legalább egy adatlap visszaérkezett, 2008-ban 2,1%-kal volt alacsonyabb volt, mint 2005-ben. Az adatszolgáltatási kötelezettség teljesítése Fejér, Komárom-Esztergom, Baranya, Somogy és Bács-Kiskun megyében tűnik a legproblematisabbnak.
- Az önkormányzati fenntartású intézményeknél/szintereknél a csökkenés fő okát az összevonások jelentették, emellett pedig helyenként az a megszűnés, az aktivitás hiánya, illetve az adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása. A civil szervezetek adatszolgáltatási fegyelme jellemzően hektikus.
- A színteret/közművelődési szervezetet működtető önkormányzatok aránya nőtt (45,8%-ról 50,3%-ra), A nagyobb szakmai és pénzügyi önállóságot biztosító formák „feljebb csúsznak”, a kisebb településeken csökken a jelenlétük. Ez a változás különösen az önálló gazdálkodású és igazgatású intézmények esetén jelentkezik erősen. Az ötvenezer fő feletti településeken csökkent a részben önálló intézmények jelenléte, míg a többfunkciósaké nőtt; ez feltehetőleg a részben önálló közművelődési intézmények más alapfunkciójú intézményekhez integrálását

jelentette. Főleg kisebb településeken fordul elő az, hogy az önkormányzatok már a polgármesteri hivatalhoz vonva, szakfeladatként (színtérként) működtetik a művelődési házat. Mind az önálló, mind a többi kategóriánál előfordult, hogy az önkormányzat intézményét gazdasági szervezetté alakította át, vagy pedig társadalmi szervezetnek adta át.

- A szakmai munkakört betöltők számánál az összehasonlíthatóságot megnehezíti, hogy az adatlap nagymértékben változott. A vállalkozók száma több mint a kétszeresére (218,7%) nőtt, míg a közalkalmazottaké majdnem 30%-kal csökkent. A részmunkaidős foglalkoztatás teret nyert a teljes munkaidőssel szemben.
- A 2008-as pénzügyi adatoknál olyan problémák jelentkeztek, részben az adatbevitel hibájából, részben pedig az adatlap hiányosságaiából adódóan, hogy ezeket nem elemeztük.
- A jelentést beküldő szervezetek kb. 5%-ánál fordult az elő, hogy sem pénzforgalmat, sem akár fizetett, akár fizetetlen munkaerőt nem jeleztek. A feltételek nem teljesítő szervezetek aránya a kisebb településeken, valamint Budapesten volt a legmagasabb.
- A közművelődési érdekltség-növelő támogatáson kiosztott összeg 2008-ban a 2005-ös érték szűk kétharmadát tette ki, s a korábbinál jóval több település között oszlott el. Az egy településre jutó összeg így a négy évvel korábbinak kevesebb mint fele lett. A jelentkezők száma 2005-ben jóval magasabb volt, mint 2008-ban (600 vs. 449 db). A települési önkormányzatok jelentős része nem él e támogatási forma adta lehetőséggel, mivel problémát je-

lent számára az önerő előteremtése, illetve az is előfordul, hogy az érdekeltek nem tudnak a lehetőségről.

- Az alkotó művelődési közösségek esetében mind a csoportok, mind pedig a tagok száma mintegy tizedével emelkedett a vizsgált időszakban. A művészeti csoportok száma és létszáma erősen nőtt, míg a népművészeti tárgyalkotóknál jelentős csökkenés következett be. Az ezer lakosra jutó tagok számát tekintve az ötezer fő alatti településeken többen vesznek részt ezekben, mint a nagyobb településeken. 2008-ban jelentősen nőtt a fővárosi művészeti csoportok tagjainak száma.
- A klubok, körök, szakkörök esetében meglehetősen ambivalens kép rajzolódik ki: míg a csoportok száma jelentősen, mintegy a hatodával csökkent, addig a tagok száma majdnem a kétszeresére emelkedett. Az ezer lakosra jutó tagok száma a legkisebb és a legnagyobb településeken a legmagasabb. Ez a tendencia a vizsgált időszakban nagyjából változatlan, attól eltekintve, hogy 2008-ban a tíz és ötezezer fő közötti településeken látható egy kiugrás.
- A tanfolyamoknál igen kedvezőtlen kép rajzolódik ki az adatokból: a csoportok száma a négy évvel ezelőtti felére, a résztvevők száma pedig a kétharmadára zuhan vissza. Az egy csoportra jutó résztvevők száma viszont a negyedével nőtt, aminek kérdéses, milyen hatása lesz a tanfolyam színvonalára. E művelődési formánál – a helyzet általános romlása mellett – a településnagyság szerinti egyenlőtlenségek tovább fokozódtak.
- A saját szervezésű képzéseknél a helyzet egyértelműen rosszabbodott: a csoportok és a résztvevők száma a négy évvel korábbinak felére csökkent. Ha viszont az együttműködésben szervezett képzéseket is hozzászámítjuk, akkor az előbbi mutató 80%-kal, utóbbi pedig 132%-kal nő. A saját szervezésű képzések csökkenése arra vezethető vissza, hogy a művelődési házak néhány kivétellel nem tudtak a felnőttképzés bázisává válni; kevés az akkreditált intézmény, tanfolyam. Az együttműködésben szervezett képzések nagy számát volt, ahol a pályázati lehetőségekkel magyarították. Saját szervezésű képzés indítása a tízezer, de inkább ötezezer fő alatti településeken alig fordul elő. Más szervezettel való együttműködésben megvalósított képzésekre is inkább a nagyobb, legalább háromezer fős települések művelődési házai, szervezetei képesek.

- A külső szervezetek által megvalósított képzések esetében a résztvevők száma a felére, az igénybevétel időtartama majdnem harmadával csökkent. A csökkenő igénybevételben közrejátszik, hogy a művelődési házak által nyújtott infrastruktúra, felszereltség nem mindig felel meg a piac igényeinek. 2005. és 2008. között a helyzet általános romlása mellett fennmarad az ötezezer fő feletti települések vezető szerepe, a kisebb települések lemaradása viszont drámai méreteket ölt.
- Az ismeretterjesztés különböző formáinak látogatósága 2008-ban a négy évvel korábbi bő felét tette ki. Az alkalmak száma ennél kisebb arányban csökkent, tehát a rendezvények a korábbinál kisebb létszámúak lettek. Az ismeretterjesztő előadások népszerűségének csökkenésének egyik fő oka, hogy változott az emberek érdeklődése: az ismeretszerzésnél egyre inkább a közvetlenül hasznot hajtó módokat preferálják, egyéb téren pedig inkább a könnyedebb műfajok felé fordult az érdeklődés. Mindehhez hozzájárul még a technika fejlődése, az internet robbanásszerű terjedése. A településnagyság szerinti különbségek 2005. és 2008. között mérséklődtek; ez azonban nem a helyzet javulásából következett, hanem abból, hogy a nagyobb településeken a csökkenés még nagyobb arányú volt, mint a kisebbeken.
- A rendezvényeket az összehasonlíthatóság kedvéért a falunapok és vetélkedők nélkül véve, mind a látogatók, mind pedig az alkalmak számát tekintve kismértékű, 5-7%-os csökkenést látunk, ami gyakorlatilag az adatszolgáltatók számának csökkenéséből is adódhat. Az ezer lakosra eső résztvevő számát tekintve a nagyvárosok vezetnek. Budapest e tekintetben elmarad a többi településkategóriától, ami feltehetően az ott működő specializált intézmények széles kínálatára vezethető vissza. Ez az egyetlen terület, ahol a kisebb települések lemaradása ténylegesen, s nem csak relatíve, a nagyobb települések romlása miatt csökken.
- Az összes látogató számát az adatlap változásai miatt nem tudtuk kiszámítani, viszont így is látszik, hogy a látogatói kör összetétele nagyban megváltozott: nőtt az alkotó művelődési közösségek és a klubok/körök/szakkörök tagsága, viszont csökkent a tanfolyamokon, képzéseken résztvevők száma, kivéve az együttműködő partnerrel szervezetteket. A tanfolyamok és a képzések mellett az ismeretterjesztés más formái is veszítettek látogatóikból – összességében

véve a közművelődési szervezetek tevékenysége a tudásközvetítés felől inkább a közösségi művelődési és a kötetlenebb társas formák felé látszik eltolódní. A különböző programtípusokat tekintve a legnagyobb egyenlőtlenségek a résztvevők/tagok számában az ezer fő alatti és az ötvenezer fő feletti települések között a saját képzések, a tanfolyamok és az ismeretterjesztés terén jelentkeztek, a legkisebbek pedig az alkotó művészeti közösségek, a klubok-szakkörök és az együttműködésben szervezett képzések esetén. Az egyenlőtlenség a tanfolyamok és a külső képzések résztvevőinek számát tekintve nőtt.

- A nemzetiségi/etnikai kisebbségekkel foglalkozó szervezetek aránya négy év alatt 20%-ról 25%-ra nőtt. A három legnépesebb kisebbség, a roma, a német és a szlovák esetén egyaránt növekedést tapasztalhattunk, ezen belül is legnagyobb mértékben a roma kisebbség esetében (11%-ról 15%-ra). A roma kisebbséggel kapcsolatos közművelődési feladatokkal inkább a nagyobb településeken foglalkoznak, holott e kisebbség igen jelentős számban és arányban van jelen a kisebb településeken. Bár a helyzet e tekintetben 2008-ra kissé javult, a kistelepülések még mindig jelentős elmaradást mutatnak e téren.

Összességében elmondhatjuk, hogy a nehéz gazdasági helyzet ellenére a közművelődési szervezetek számos területen tudtak eredményeket felmutatni. Igen öröndetes az alkotó művelődési közösségek és a klubok, körök, szakkörök taglétszámának gyarapodása. Mindkét művelődési forma igen fontos a kistelepülések életében. Az itt élők nagyobb arányban kapcsolódnak be a közösségek életébe, mint a nagyobb települések lakói, s ez a tendencia szerencsére továbbra is érvényesül.

Kiemelnék az együttműködésben szervezett képzések jelentőségét: úgy tűnik, ez az a forma, amelynek keretében a közművelődési szervezetek növekvő számban tudnak bekapcsolódní a felnőttképzésbe. Különösen jelentős az együttműködés a kisebb települések esetén: az így megvalósított képzések hozzájárulhatnak a településnagyság szerinti különbségek enyhítéséhez.

Jelen körülmények között eredménynek kell tekintenünk azt is, hogy a rendezvények száma gyakorlatilag szinten maradt. Ez az a terület, ahol a kisebb települések lemaradása ténylegesen, s nem csak relatíve, a nagyobb települések romlása miatt csökkent.

Szintén pozitív fejlemény a nemzetiségi/etnikai kisebbségekkel foglalkozó szervezetek arányának emelkedése, különösen a roma kisebbség esetén.

